

บทที่ ๔

วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในวัดป่าภูกิริยาปฏิบัติปฏิบัติธรรม

ผลการวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่สำคัญในพระพุทธรูปศาสนา ที่สัมพันธ์กับภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในศาลาจุฬาทิโครตธรรมในรูปแบบศิลปะพุทธวิชัยน ทิเบต ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทางด้านเอกสารพร้อมสัมภาษณ์เชิงลึกกับพระภิกษุสงฆ์ และพุทธศาสนิกชน ในวัดป่าภูกิริยาปฏิบัติธรรม สรุปผลวิจัยได้ดังนี้

๔.๑. หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับภาพการปฏิบัติของพระพุทธเจ้า

๔.๒ หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับภาพการตรัสรู้และการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน

๔.๓ หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับภาพของพระโพธิสัตว์

๔.๔ หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับภาพของสัตว์มงคล

๔.๕ หลักพุทธธรรมเรื่องกรรมที่สัมพันธ์กับภาพสวรรค์ และ นรก

๔.๖ สัมภาษณ์ พระภิกษุสงฆ์ และศาสนิกชน เรื่องภาพจิตรกรรมฝาผนังใน ศาลาจุฬาทิโครตธรรมปฏิบัติปฏิบัติธรรม

๔.๑ หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับภาพการปฏิบัติของพระพุทธเจ้า

ภาพพระนางสิริมหามายาประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ มีหลักพระธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ปฐมตถาคตอรรถปริยสูตร^๑ ว่าด้วยเหตุอัศจรรย์ของพระตถาคต ว่าภิกษุทั้งหลาย เหตุอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏ ๔ ประการเพราะความปรากฏของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยเหตุปัจจัยดังนี้

๑. เมื่อพระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต มีสติสัมปชัญญะ เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา แสงสว่างโอฬารประมาณไม่ได้ เกลียวอานุภาพของเทวดาทั้งหลายย่อมปรากฏขึ้นในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ แม้แต่โลกันตริกนรกซึ่งเปิดตลอด ไม่มีอะไรปิดกั้น มีตมิตมองไม่เห็นอะไร ที่แสงสว่างแห่งดวงจันทร์ และ ดวงอาทิตย์อันมีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ยังส่องไป ไม่ถึงแต่แสงสว่างโอฬารประมาณไม่ได้ ล่วงเลยอานุภาพของเทวดาทั้งหลายย่อมปรากฏในโลกันตริกนรกนั้น แม้พวกสัตว์ที่เกิดในโลกันตริกนรกนั้นจำกันและกันได้เพราะแสงสว่างนั้นว่า “ท่านผู้เจริญ ทราบว่า สัตว์แม่เหล่าอื่นที่เกิดในที่นี้มีอยู่” นี่เป็นเหตุอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏประการที่ย่อมปรากฏเพราะความปรากฏของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

^๑ อัง.จตุกก.อ. (ไทย) ๒/๑๒๗/๓๗๖.

๒. เมื่อพระโพธิสัตว์มีสติสัมปชัญญะ ประสุมจากพระกรรมของพระมารดานี้เป็นเหตุ อัจฉรย์ไม่เคยปรากฏประการที่ ๒ ย่อมปรากฏเพราะความปรากฏของตาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๓. เมื่อตาคตทรงบรรลุนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นเหตุอิจฉรย์ไม่เคยปรากฏประการที่ ๓ ย่อมปรากฏเพราะความปรากฏของตาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๔. เมื่อตาคตทรงประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยม แสงสว่างโอฬารประมาณไม่ได้เกินเลย อานุภาพของเทวดาทั้งหลายย่อมปรากฏในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ แม้แต่โลกันตริกนรกซึ่งเปิดตลอด ไม่มีอะไรปิดกั้น มิติติดมองไม่เห็นอะไร ที่แสงสว่างหมายถึงมีความมืดตื้ออันกระทำความมืดสนิทเพราะห้ามความเกิดขึ้นแห่ง จักขุวิญญาณ แห่งดวงจันทร์และดวงอาทิตย์มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ยังส่องไปไม่ถึง แต่แสงสว่างโอฬารประมาณไม่ได้ล่วงเลยอานุภาพของเทวดาทั้งหลายย่อมปรากฏในโลกันตริกนรกนั้น แม้พวกสัตว์ที่เกิดในโลกันตริกนรกนั้นจำกันและกันได้เพราะแสงสว่างนั้นว่า ท่านผู้เจริญทราบวาสัตว์ แม้เหล่าอื่นที่เกิดในที่นี้มีอยู่ นี่เป็นเหตุอิจฉรย์ไม่เคยปรากฏประการที่ ๔ ย่อมปรากฏ เพราะความ ปรากฏของตาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าภิกษุทั้งหลาย เหตุอิจฉรย์ไม่เคยปรากฏ ๔ ประการนี้แล ย่อมปรากฏเพราะความปรากฏของตาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ภาพเจ้าชายสิทธัตถะทรงเดิน ๗ ก้าว ระหว่างก้าวเดินมีดอกบัวผุดมารองรับ

ภาพนี้ได้เกิดการตีความหมายไว้หลายกรณี คือเมื่อทรงประสูติ จะมีสหชาติ^๒ คือสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับพระพุทธรูป ในวันเดียวกัน เดือนเดียวกัน ปีเดียวกันมี ๗ สิ่ง ๗ ก้าวที่ดอกบัวรองรับ พระราชากุมาร เรียกว่า ๗ ทศชาติ มีดังนี้ ๑. ม้ากัณฐกะ ๒. นายฉันทะ ๓. พระกาฬทายีเถระ หรือ พระกาฬทายี ๔. ชุมทรัพย์ทั้งสี่ ๕. พระนางพิมพายโสธรา ๖. ต้นศรีมหาโพธิ์ ๗. พระอานนท์

หลักธรรมที่ปรากฏ บุพนิมิตแห่งพระธรรม คือเครื่องหมายให้รู้ล่วงหน้า การที่พระองค์ บำเพ็ญพระพักตร์ไปเบื้องทิศอุดร เป็นบุพนิมิตแห่งความเป็นโลกุตตรธรรมทั้งปวง การย่างพระบาท ๗ ก้าว เป็นบุพนิมิตแห่งการได้รัตนะ คือโพชฌงค์ ๗^๓ ประการเป็นธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ หรือ องค์ของผู้ตรัสรู้ มีเจตอย่างคือสติ ความระลึกได้ สำนึกพร้อมอยู่ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับเรื่องธัมมวิจยะ ความเพียรธรรม ความสอดส่องสืบค้นธรรม วิริยะ ความเพียร ปีติ ความอิ่มใจ ปัสสัทธิ ความสงบ กายใจ สมาธิ ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วในอารมณ์ อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง โพชฌงค์ ๗ เป็น หลักธรรมส่วนหนึ่งของ โพธิปักขิยธรรม ๓๗^๔ คือธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งความตรัสรู้ เกื้อหนุนแก่ อริยมรรค อันได้แก่ สติปัฏฐาน^๕ สัมมปธาน^๕ อิทธิบาท^๕ อินทรีย์^๕ พละ^๕ โพชฌงค์^๕ และ

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์แพแทนดโฮม จำกัด, ๒๕๕๘) หน้า ๔๑๓.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์แพแทนดโฮม จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๒๗๗.

^๔ เล่มเดียวกัน, หน้า ๒๗๘.

มรรคมืองค์ ๘ พระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค มหาปทานสูตร เรื่องกฎธรรมดาของพระโพธิสัตว์ ๑๖ ประการ^๕ ได้กล่าวไว้ว่ากฎธรรมดาของพระโพธิสัตว์ ๑๖ ประการดังนี้

๑. พระวิปัสสีโพธิสัตว์ ทรงมีสติสัมปชัญญะตลอดตั้งแต่จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตจนถึงเสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา

๒. แสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ปรากฏขึ้นในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ล่วงเทวานุภาพของเหล่าเทพ แม้ในช่องว่างระหว่างโลกซึ่งไม่มีอะไรคั่น มีสภาพมืดมิดหรือที่ที่ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากส่องแสงไปไม่ถึง ก็มีแสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ปรากฏขึ้นลวงเทวานุภาพของเหล่าเทพ เพราะแสงสว่างนั้น เหล่าสัตว์ที่เกิด ในที่นั้นๆ จึงรู้จักกันและกันว่า ยังมีสัตว์อื่นเกิดในที่นี้เหมือนกัน และ ๑๐ สหัสสโลกธาตุนี้สันตะเทือนเลื่อนลั่น ทั้งแสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ก็ปรากฏขึ้นในโลก ลวงเทวานุภาพของเหล่าเทพ

๓. เทพบุตร ๔ องค์เข้าไปอารักขาประจำทั้ง ๔ ทิศด้วยตั้งใจว่า มนุษย์หรือมนุษย์ใดๆ อย่าได้เบียดเบียนพระโพธิสัตว์หรือพระมารดาของพระโพธิสัตว์เลย

๔. พระมารดามีปกติทรงศีล คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เว้นจากการประพฤติดินในกาม เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

๕. พระมารดาของพระองค์ไม่ทรงมีความรู้สึกทางกามารมณ์ เป็นผู้ที่บุรุษผู้มีจิตกำหนดใดๆ ไม่สามารถล่วงเกินได้

๖. พระมารดาของพระองค์ทรงได้กามคุณ ๕ เิบอัมพรังพร้อม ได้รับการบำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕

๗. มีกฎธรรมดาดังนี้เวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดาของพระองค์ไม่ทรงมีความเจ็บป่วยใดๆ ทรงมีความสุข ไม่ลำบากพระวรกาย มองเห็นพระโพธิสัตว์อยู่ในพระครรภ์ มีพระอวัยวะสมบูรณ์ มีพระอินทรีย์ไม่บกพร่อง ภิกษุทั้งหลาย เหมือนแก้วไพฑูรย์อันงดงามตามธรรมชาติ มีแปดเหลี่ยม ที่เจียรไนดีแล้ว สุกใสเป็นประกายได้สัดส่วน มีด้ายสีเขียวเหลือง แดง ขาว หรือสีนวล ร้อยอยู่ข้างในคนตาถึงหยิบแก้วไพฑูรย์นั้นวางไว้ในมือแล้วพิจารณาว่านี่คือ แก้วไพฑูรย์อันงดงามตามธรรมชาติ มีแปดเหลี่ยมที่เจียรไนดีแล้ว สุกใสเป็นประกายได้สัดส่วน ฉนั้นใด พระมารดาของพระองค์ไม่ทรงมีความเจ็บป่วยใดๆ ทรงมีความสุข ไม่ลำบากพระวรกาย มีพระอวัยวะสมบูรณ์ มีพระอินทรีย์ไม่บกพร่อง ฉนั้นนั่นเหมือนกัน

๘. มีกฎธรรมดาดังนี้ เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ ๗ วัน พระมารดาของพระองค์สวรรคตไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

๙. พระมารดาของพระโพธิสัตว์ไม่ประสูติพระโอรสเหมือนสตรีทั่วไปที่จะคลอดลูกหลังจากตั้งครรภ์ได้ ๙ เดือนหรือ ๑๐ เดือนส่วนพระมารดาของพระโพธิสัตว์ประสูติพระโอรสเมื่อทรงพระครรภ์ครบ ๑๐ เดือนเท่านั้น

๑๐. พระมารดาของพระโพธิสัตว์ ไม่ประสูติพระโอรสเหมือนสตรีทั่วไปซึ่งจะนั่งคลอดหรือนอนคลอดก็ได้ส่วนพระมารดาของพระโพธิสัตว์ประทับยืนประสูติเท่านั้น

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๐/๑๓/๑๑.

๑๑. เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดาในตอนแรกเหล่าเทพจะทำพิธีต้อนรับ หลังจากนั้น เป็นหน้าที่ของมนุษย์

๑๒. เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา ยังไม่ได้สัมผัสแผ่นดิน เทพบุตร ๔ องค์ช่วยกันประคองพระโพธิสัตว์ไปไว้เบื้องพระพักตร์ของพระมารดาแล้วกราบทูลว่าโปรดพอพระทัยเถิด พระเทวี พระราชโอรสของพระองค์ที่เสด็จอุบัติขึ้นเป็นผู้มีศักดิ์ใหญ่

๑๓. เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา เสด็จออกโดยง่าย ไม่แปดเปื้อนด้วยน้ำ เมือก เลือด หรือสิ่งไม่สะอาดใดๆ เป็นผู้สะอาดบริสุทธิ์ เหมือนแก้วมณีที่บุคคลวางไว้ในผ้ากาสิกพัสดุรย่อมไม่ทำให้ผ้ากาสิกพัสดุร แปดเปื้อน ถึงผ้ากาสิกพัสดุรก็ไม่ทำให้แก้วมณีแปดเปื้อนเช่นนั้น เพราะเหตุไร เพราะสิ่งทั้งสองเป็นของสะอาดบริสุทธิ์ฉันใด เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา เสด็จออกโดยง่ายไม่แปดเปื้อนด้วยน้ำ เมือก เลือด หรือสิ่งไม่สะอาดใดๆ เป็นผู้สะอาดบริสุทธิ์ ฉะนั้นเหมือนกัน

๑๔. เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา มีธารน้ำปรากฏในอากาศ ๒ สายคือธารน้ำเย็นและธารน้ำอุ่น เพื่อชำระล้างพระโพธิสัตว์และพระมารดา

๑๕. เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ครู่หนึ่ง ทรงยืนได้อย่างมั่นคงด้วยพระบาททั้งสองที่เสมอกัน ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ทรงดำเนินไป ๗ ก้าว ขณะที่หมู่เทวดากันเศวตฉัตรตาม เสด็จทอดพระเนตรไปยังทิศต่างๆ แล้วทรงเปล่งพระอาสภิวาจา คือวาจาอย่างองอาจว่า เราคือผู้เลิศของโลก เราคือผู้เจริญที่สุดของโลก เราคือผู้ประเสริฐที่สุดของโลก ชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายบัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก

๑๖. เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา แสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ปรากฏขึ้นในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ล่วงเทวานุภาพของเหล่าเทพ แม้ในช่องว่างระหว่างโลกซึ่งไม่มีอะไรคั่น มีสภาพมืดมิด หรือที่ที่ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์มาก มีอาณุภาพมาก ส่องแสงไปไม่ถึงก็มีแสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ปรากฏขึ้น ล่วงเทวานุภาพของ เหล่าเทพ เพราะแสงสว่างนั้น เหล่าสัตว์ที่เกิดในที่นั้นๆ จึงรู้จักกันและกันว่า ยังมีสัตว์อื่นเกิดในที่นี้เหมือนกันและ ๑๐ สหัสโลกธาตุนี้ สั่นสะเทือน เลื่อนลั่น ทั้งแสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ ก็ปรากฏขึ้นในโลก ล่วงเทวานุภาพของเหล่าเทพ

การทำนายของพราหมณ์

หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะประสูติกาลได้แล้ว ๗ วัน พระนางสิริมหามายาก็เสด็จสวรรคาลัย เจ้าชายสิทธัตถะจึงอยู่ในความดูแลของพระนางประชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นพระกนิษฐาของพระนางสิริมหามายา ทั้งนี้ พราหมณ์ ทั้ง ๘ ได้ทำนายว่า เจ้าชายสิทธัตถะมีลักษณะเป็นมหาบุรุษ^๖ ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ มหาบุรุษมีคติ ๒ อย่าง ไม่เป็นอย่างอื่นคือถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ครองราชย์ โดยธรรมทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ มีพระราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว มณีแก้วนางแก้ว คหบดีแก้ว ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่

^๖ ข.ป. (ไทย) ๓๑/๒๕/๔๖๗.

กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถอย่ายี่ราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต

ถ้าเสด็จออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลสในโลก หากดำรงตนในฆราวาสจะได้เป็นจักรพรรดิ ถ้าออกบวชจะได้เป็นศาสดาเอกของโลก แต่โกณฑัญญะพราหมณ์ผู้น้อยที่สุดในจำนวนนั้น ยืนยันหนักแน่นว่า พระราชกุมารสิทธัตถะจะเสด็จออกบวช และจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแน่นอน ต่อมาโกณฑัญญะพราหมณ์ ได้บวชเป็นพระสาวกองค์แรก

สรุป ภาพในส่วนของการปฏิบัติของพระพุทธเจ้า คือภาพประสูตรของเจ้าชายสิทธัตถะนี้ได้สอดคล้องสัมพันธ์กับหลักธรรม พุทธประวัติได้กล่าวถึงเรื่องราวก่อนที่พระพุทธเจ้าเสด็จจุติ ทรงเลือก ๕ อย่างในกาลนั้น พระบรมโพธิสัตว์เจ้า บังเกิดเป็นสันตสูติเทวราชเสวยทิพยสมบัติอยู่ในรัตนวิมานสวรรค์ ชั้นดุสิต เทวโลก ครั้นนั้นท้าว महाพรหม และเทวราชในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นฟ้า ชวนกันไปเผ้ากราบพูลอาราธนาพระบรมโพธิสัตว์เจ้า ให้จุติลงไปบังเกิดทั้งสองประการ ให้รู้ธรรม และประพติธรรม สมดังที่พระองค์ได้บำเพ็ญบารมีตั้งพระทัยไว้แต่แรกพระบรมโพธิสัตว์เจ้า ยังมีได้รับอาราธนาของทวยเทพทั้งหลายทรงพิจารณาดู ปัญจมหาวិโลกนะ หมายถึงสิ่งที่พระบรมโพธิสัตว์ทรงพิจารณาข้อตรวจสอบที่สำคัญหรือ การตรวจสอบสิ่งอันยิ่งใหญ่ ๕ อย่าง ก่อนที่จะตัดสินใจตัดสินใจพระทัย ประทานปฏิญาณรับอาราธนาของเทพยดาทั้งหลายว่าจะจุติจากดุสิตเทวโลกไปบังเกิดในพระชาติสุดท้ายที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้ามี ๕ อย่างคือ กาล ทวีป ประเทศ ตระกูล มารดา พระบรมโพธิสัตว์เจ้าทรงเลือกดังนี้ ๑. กาล ทรงเลือกอายุกาลของมนุษย์ ๒. ทวีป ทรงเลือกชมพูทวีป ๓. ประเทศ ทรงเลือกมัชฌิมประเทศ ๔. ตระกูล ทรงเลือกตระกูลกษัตริย์ศากยวงศ์ ๕. มารดา ทรงเลือกมารดาที่มีศีลห้าบริสุทธิ์ ได้บำเพ็ญบารมีมาตลอดแสนกัป และกำหนดอายุของมารดา ทรงกำหนดได้พระนางมหายา

๔.๒ หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับภาพการตรัสรู้และการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน

ภาพพระพุทธเจ้าเสด็จกลับลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นภาพที่ภายหลังที่พระพุทธองค์ได้โปรดแสดงธรรมให้กับพุทธมารดาบนสวรรค์เป็นเวลา ๓ เดือน ในพรรษาที่ ๗ หลังจากการตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า ก่อนหน้านั้นเจ้าชายสิทธัตถะ ได้ใช้ชีวิตแสนสุขสบายในพระราชวังจนกระทั่งได้เห็น คน เกิด แก่ เจ็บ และ ตาย จึงได้พิจารณาว่าโลกอันขร่ายอมนำเข้าไป ไม่ยั่งยืน โลกไม่มีอะไรต้านทานจากความเจ็บป่วย โลกไม่ใช่ของๆ ตนเพราะทุกๆ คนจำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป ด้วยอำนาจของความตายและโลกบกพร่องอยู่ ไม่อิม เป็นโทษของตัณหาคือความดิ้นรนทะยานอยาก จึงได้ตัดสินใจพระทัยเสด็จออกบวชแสวงธรรมอยู่เป็นเวลา ๖ ปีได้ไปศึกษาพระธรรม คำสั่งสอนกับเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียงต่างๆ แต่ก็ยังไม่บรรลุธรรม จนกระทั่งพระองค์ได้มาประทับที่ใต้ต้นโพธิ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เมืองพุทธคยาในคืนวันเดือน ๖ เพ็ญพระองค์ก็ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คำว่าพระพุทธะ แปลว่าผู้รู้^๗ คือความรู้ที่อยู่เหนือโลก ส่วนคำว่าพระธรรมคือเสียงที่ประกาศความจริงให้บุคคลทราบธรรมะที่พระองค์ตรัสรู้ เมื่อตรัสรู้แล้ว ได้ทรงประทับเสวยวิมุตติสุขในที่ต่างๆ ใกล้กับโพธิ์

^๗ สมเด็จพระญาณสังวรฯ, ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖) หน้า ๖.

พฤษภนั้นอยู่หลายสัปดาห์ได้ทรงดำริถึงพระธรรมที่ได้ตรัสรู้ว่าเป็นของกลุ่มเล็ก ในชั้นแรกก็ทรงมีความ
 ขวนขวายน้อยว่าจะไม่ทรงแสดงธรรมนั้น เพราะเห็นว่าคนเป็นอันมากจะไม่เข้าใจ แต่ก็ได้ทรง
 พิจารณาดูหมู่สัตว์เห็นว่า หมู่สัตว์ต่างๆ กันผู้ที่จะได้ตรัสรู้ได้ก็มีอยู่ เทียบด้วยดอกบัวสามเหล่าที่จะบาน
 ได้ ผู้ที่ตรัสรู้ไม่ได้ก็มี อันเทียบด้วยดอกบัวอีกชนิดหนึ่งที่จะมอญกันสระ ไม่มีหวังจะบาน และท่านแสดง
 ว่า ท้าวสหัมบดีพรหม ได้มากราบทูลอาราธนา ทรงพิจารณาเห็นหมู่สัตว์ดังกล่าวนี้ ก็ทรงรับ
 อาราธนาของพรหม เรื่องนี้ก็ถอดความว่าได้เกิดพระกรุณาขึ้นแก่สัตว์โลก พระกรุณานั้นเองทำให้ทรง
 ตกลงพระหฤทัยว่า จะทรงแสดงธรรมสอน

พระธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ตามเรื่องเวรัญชพรหมณ์ เวรัญชกัณฑ์^๘ มีดังนี้ เวรัญช
 พรหมณ์ได้ฟังข่าวว่า ท่านพระสมณโคดม เป็นศากยบุตร เสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล ประทับ
 อยู่ ณ ควางตันสะเดาอันน่าว่าเป็นอยู่ของนพเรย์กษัตริย์ เขตเมืองเวรัญชา พร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่
 ประมาณ ๕๐๐ รูป ท่านพระโคตมผู้เจริญนั้นมีกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้
 พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เทียบพร้อมด้วยวิชา
 และจรณะเสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและ
 มนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ประกอบด้วยพระพุทธานุคุณคือ

๑. ชื่อว่าเป็นพระอรหันต์ เพราะห่างไกลจากกิเลส, เพราะกำจัดข้าศึกคือกิเลส, เพราะหักขี้กำแหง
 สังสารวัฏคือการเวียนว่ายตายเกิด, เพราะเป็นผู้ควรรับไทยธรรม, เพราะไม่ทำบาปในที่ลับ
๒. ชื่อว่า ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพราะตรัสรู้ธรรมทั้งปวงโดยชอบและด้วยพระองค์เอง
๓. ชื่อว่า เทียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เพราะมีวิชา ๓ และวิชา ๘ ดังนี้ วิชา ๓ คือ
 (๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้ที่ให้ระลึกชาติได้ (๒) จุตูปปาตญาณ ความรู้จุติ (ตาย) และอุบัติ
 (เกิด) ของสัตว์ (๓) อาสวักขยญาณ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ ๘ คือ (๑) วิปัสสนาญาณ ญาณที่เป็น
 วิปัสสนา (๒) มโนมยิทธิ มีฤทธิ์ทางใจ (๓) อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ (๔) ทิพพโสต หูทิพย์ (๕) เจ
 โตปริยญาณ รู้จักกำหนดจิตผู้อื่นได้ (๖) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้ที่ให้ระลึกชาติได้ (๗)
 จุตูปปาตญาณ ทิพพจักขุ มีตาทิพย์ (๘) อาสวักขย-ญาณ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ จรรณะ ๑๕ คือ
 ๑. สีสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล ๒. อินทริยสังวร การสำรวมอินทริย์ ๓. โภจเนมัตตัญญูตา
 ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค ๔. ชาคเรียนุโยค การหมั่นประกอบความเพียรเป็นเครื่องตื่น
 ๕. มีศรัทธา ๖. มีหิริ ๗. มีโอตตปปะ ๘. เป็นพหูสูต ๙. วิริยารัมภะ ปรารภความเพียร
 ๑๐. มีสติมั่นคง ๑๑. มีปัญญา ๑๒. ปรหมณา ๑๓. ทุติยฌาน ๑๔. ตติยฌาน ๑๕. จตุตถฌาน
๔. ชื่อว่า เสด็จไปดี เพราะมีการเสด็จไปงาม เพราะเสด็จไปสู่ฐานะที่ดี เพราะเสด็จไปโดยชอบ และ
 เพราะตรัสไว้โดยชอบ

๕. ชื่อว่า รู้แจ้งโลก เพราะทรงรู้แจ้งโลก เหตุเกิดโลก ความดับโลก วิธีปฏิบัติให้ถึงความดับโลก (ทุกข
 สมุทัย นิโรธ มรรค) และทรงรู้แจ้งโลกทั้ง ๓ คือ สังขารโลก สัตว์โลก โอภาสโลก ๖. ชื่อว่า เป็นสารถี
 ฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เพราะทรงฝึกฝนคนที่ควรฝึกฝน ทั้งเทวดา มนุษย์อมมนุษย์ สัตว์
 ดิรัจฉาน ด้วยอุบายต่างๆ

๗. ชื่อว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะทรงสั่งสอนเทวดาและมนุษย์ด้วยประโยชน์
 ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน ตามสมควรแก่ประโยชน์ที่

^๘ วิมพา.อ. (ไทย) ๑/๑/๑.

เทวดาและมนุษย์จะพึงได้รับ และเพราะทรงช่วยพาหมู่สัตว์ให้พ้นความกัณดารคือความเกิด

ดุจสัตว์พาหะคือหัวหน้ากองเกวียนพาบริวารข้ามทางกัณดาร

๘. ชื่อว่า เป็นพระพุทธานุเจ้า เพราะทรงรู้สิ่งที่ควรรู้ทั้งหมดด้วยพระองค์เองและทรงสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม

๙. ชื่อว่า เป็นพระผู้มีพระภาค เพราะ ๑. ทรงมีโชค ๒. ทรงทำลายข้าศึกคือกิเลส

๓. ทรงประกอบด้วยภคธรรม ๖ ประการ คือ ความเป็นใหญ่เหนือจิตของตน, โลกุตตรธรรม, ยศ, สิริ, ความสำเร็จประโยชน์ตามต้องการ และความเพียร) ๔. ทรงจำแนกแจกแจงธรรม

๕. ทรงเสพอริยธรรม ๖. ทรงคายตัณหาในภพทั้งสาม ๗. ทรงเป็นที่เคารพของชาวโลก

๘. ทรงอบรมพระองค์ดีแล้ว ๙. ทรงมีส่วนแห่งปัจจัย^๙ เป็นต้น

อนึ่ง พุทธคุณนี้ ท่านแบ่งเป็น ๑๐ ประการ โดยแยกพุทธคุณข้อ ๖ เป็น ๒ ประการ คือ ๑. เป็นผู้ยอดเยี่ยม^{๑๐} ๒. เป็นสารถิณีผู้ควรฝึกได้^{๑๑}

พระพุทธองค์ทรงพิจารณาธรรมอยู่หลายสัปดาห์แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปยังป่าอิสิปพนมฤคทายวัน แขวงเมืองพราณสี ทรงโปรดปฐมเทศนา ให้กับปัญจวัคคีย์ ในบทธัมมจักกัปปวัตตนสูตร^{๑๒} พระผู้มีพระภาค ได้รับสั่งกับภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า ภิกษุทั้งหลาย ที่สุด ๒ อย่างนี้บรรพชิตไม่พึงเสพ กล่าวคือ ๑. กามสุขัลลิกานุโยคในกามทั้งหลาย คือการหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย เป็นธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ๒. อัตตakilมณานุโยค คือการประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ มัชฌิมาปฏิปทาไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด ๒ อย่างนั้น ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ ๑. สัมมาทิฐิ เห็นชอบ ๒. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ ๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ ๔. สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ ๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ๖. สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ ๗. สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ ๘. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ

ภิกษุทั้งหลายข้อนี้เป็นทุกข์ขอรียสัจ คือ แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์ แม้ความเจ็บก็เป็นทุกข์ แม้ความตายก็เป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาเป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานขันธ์ ๕ ก็เป็นทุกข์ ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกข์สมุททอยริยสัจ คือ ตัณหาอันทำให้เกิดอีกประกอบด้วยความเพติดเพลินและความกำหนัด มีปกติให้เพติดเพลินในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา องค์มรรคแต่ละข้อมีนัยพิสดาร ดังนี้ ๑. สัมมาทิฐิ หมายถึงเห็นอริยสัจ ๔ เห็นไตรลักษณ์ หรือเห็นปฏิจางสมบัติ ๒. สัมมาสังกัปปะ หมายถึงความนึกคิดในทางสละปลอดจากกาม ความนึกคิดปลอดจากพยาบาท และความนึกคิดปลอดจากการเบียดเบียน ๓. สัมมาวาจา หมายถึงพูดคำสัตย์ พูดไม่ส่อเสียด พูดคำอ่อนหวาน พูดสิ่งมีสาระ ๔. สัมมากัมมันตะ หมายถึงไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์ทั้งหลาย ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ๕. สัมมาอาชีวะ หมายถึงเว้นมิฉาชีพ ประกอบสัมมาอาชีวะ ๖. สัมมาวายามะ หมายถึงเพียรระวังความชั่วไม่ให้เกิดขึ้น เพียรกำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำ ความดีให้เกิด เพียรรักษาความดีไว้ ๗. สัมมาสติ หมายถึง

^๙ วิ.อ. ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘.

^{๑๐} วิ.อ. ๑/๑/๑๑๒-๑๑๓.

^{๑๑} อง.อภฺฐก. ๒๓/๑๑/๑๔๓-๑๔๔.

^{๑๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐.

พิจารณาเห็นภายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม ๘. สัมมาสมาธิ หมายถึง ฌาน ๔ ภิกษุทั้งหลายเมื่อใดความรู้เห็นตามเป็นจริงของเราในอริยสัจ ๔ เหล่านี้ ๓ รอบ ๑๒ อาการอย่างนี้ หมดจติแล้ว เมื่อนั้น เราจึงยืนยันได้ว่า เป็นผู้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมในโลก กับทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ญาณทัสสนะเกิดขึ้นแก่เราว่า ความหลุดพ้นของเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย บัดนี้ ภพใหม่ไม่มีอีก เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเวทยากรณนี้อยู่ ธรรมจักขุอันปราศจากธุลีปราศจากมลทินได้เกิด แก่ท่านพระโกณฑัญญะว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาสิ่งนั้นทั้งปวง มีความดับไปเป็นธรรมดา พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งพระอุทานนี้ว่า ผู้เจริญทั้งหลาย โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ ผู้เจริญทั้งหลาย โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ ดังนั้น คำว่า อัญญาโกณฑัญญะ นี้ จึงได้เป็นชื่อของท่านพระโกณฑัญญะนั้นแล

เวลาต่อมาพระพุทธองค์ได้เทศนาในบท อนัตตลักขณสูตร^{๑๓} ให้กับภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไปยึดถือก็ก่อให้เกิดทุกข์ เป็นอนัตตา ให้ใช้ปัญญาพิจารณาว่าอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอยด เลวหรือประณีต โกลหรือไกล ทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลาย พึงเห็นด้วยปัญญา อันชอบตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่นนั่นไม่ใช่อัตตาของเรา อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสังขารทั้งหลาย ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณว่าหลุดพ้นแล้ว อริยสาวกย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอนัตตลักขณสูตรนี้แล้ว ภิกษุปัญจวัคคีย์ก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่นครั้งนั้น มีพระอรหันต์ในโลก ๖ รูป สรรูป หลักธรรมที่พระพุทธองค์นำไปเผยแผ่มีดังนี้ หลักไตรลักษณ์ ประกอบไปด้วยอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา, หลักอริยสัจสี่ ประกอบไปด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรจน์ และ มรรค, หลักปฏิจจสมุปบาท สังสารวัฏประกอบไปด้วยวงจร สายเกิด และสายดับ, หลักมัชฌิมาปฏิปทา ประกอบไปด้วยการปฏิบัติในทางสายกลาง สรรูปได้ว่าธรรมทั้งปวง มีฉันทะ คือความพอใจ ความพอใจ ความยินดี เป็นมูล มีมณสิการ คือการทำในใจ ใส่ใจ พิจารณา เป็นต้นกำเนิด มีผัสสะ คือการกระทบ ความถูกต้อง เป็นที่ก่อตัวขึ้น มีเวทนา คือ การเสวยอารมณ์เป็นที่ขมขื่น มีสมาธิ คือความมีใจตั้งมั่น เป็นประธานหลัก มีสติคือความระลึกได้เป็นเจ้าใหญ่ มีปัญญาคือความรู้ทั่ว เป็นยิ่งยอด มีวิมุตติ คือความหลุดพ้นเป็นแก่น มีอมตะ คือ การไม่ตายเป็นที่หยั่งลง มีนิพพานคือการดับกิเลสและกองทุกข์เป็นที่สิ้นสุดสาวกทั้ง ๕ พระองค์ได้รับพระธรรมคำสั่งสอนพร้อมได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

กลุ่มสาวกชุดแรกคือตระกูล ยสะ^{๑๔} ประกอบด้วย ยสกุลบบุตร บิดา มารดา ภรรยา สหาย ศฤงษ์ของท่านพระยสะ ๔ คนคือ วิมลละ สุพาหุ ปุณณชิ ควัมปติ พร้อมสหายศฤงษ์ของท่านอีกจำนวน ๕๐ คนได้มากราบพระองค์พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอนุพพิกขา คือทรงประกาศ

^{๑๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐.

^{๑๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

๑. ทานกถา เรื่องทาน ๒. สีลกถา เรื่องศีล ๓. สัคคกถา เรื่องสวรรค์ ๔. กามาทินวกถา เรื่องโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกาม ๕. เนกขัมมานิสังสกถา เรื่องอานิสงส์แห่งการออกจากกาม เมื่อทรงทราบว่าพวกเขามีจิตควร อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใสจึงทรงประกาศ สามุกกัณฐิกรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ ทุกข์ สมุทัยนิโรธ มรรค ธรรมจักขุอันปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิดแก่พวกเขา ณ ที่นั้นแล้ว สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา เปรียบเหมือนผ้าขาวสะอาดปราศจากมลทินควรรับน้ำย้อมได้เป็นอย่างดีพวกเขาได้เห็นธรรมแล้ว บรรลุธรรมแล้ว รู้แจ้งธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้วข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากความเคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก่กล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์พึงได้รับการบรรพชา พึงได้รับการอุปสมบทในสำนักของพระองค์ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พวกเธอจงมาเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปว่า “ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด พระวาจานั้นได้เป็นการอุปสมบทของท่านเหล่านั้นหลังจากนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงประทานโอวาทสั่งสอนภิกษุเหล่านั้นด้วย ธรรมิกถา เมื่อทรงประทานโอวาทสั่งสอนด้วยธรรมิกถาอยู่ จิตของภิกษุเหล่านั้น ก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่นครั้งนั้น มีพระอรหันต์ในโลก ๖๑ รูปคือ พระพุทธองค์หนึ่ง พระปัญจวัคคีย์ ๕ พระองค์ พระยสะ ครอบครวั พร้อมพระสหายอีก ๕๕ พระองค์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เรื่องส่งพระอรหันต์ ๖๐ รูป ไปประกาศศาสนา^{๑๕} ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคได้รับสั่งกับภิกษุเหล่านั้นว่า ภิกษุทั้งหลายเราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูปจงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีจุลีนิตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม ระหว่างการเดินทางที่จะเข้าสู่เมืองราชคฤห์ พระพุทธองค์ทรงเข้าไปพบกับ ชฎิล ๓ พี่น้องครั้งนั้น^{๑๖}

พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปโดยลำดับถึงตำบลอุรุเวลาสมัยนั้นชฎิล ๓ ตนคืออุรุเวลกัสสปะ นทิกัสสปะ คยาก็สสปะ อาศัยอยู่ที่ตำบลอุรุเวลาในชฎิล ๓ คนนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปะเป็นผู้นำ เป็นผู้ฝึก เป็นเลิศ เป็นหัวหน้าเป็นประธานของชฎิล ๕๐๐ คนชฎิลนทิกัสสปะ เป็นหัวหน้า เป็นประธานของชฎิล ๓๐๐ คนชฎิลคยาก็สสปะเป็นหัวหน้า เป็นประธานของชฎิล ๒๐๐ คน พระผู้มีพระภาคได้เสด็จไปยังอาศรมของชฎิลอุรุเวลกัสสปะ ครั้นถึงแล้วได้ตรัสกับชฎิลอุรุเวลกัสสปะ ดังนี้ว่า กัสสปะ ถ้าท่านไม่หนักใจ เราจะขอพักในโรงไฟคันทน์หนึ่ง ชฎิลอุรุเวลกัสสปะ กราบทูลว่า ท่านมหาสมณะ ข้าพเจ้าไม่หนักใจเลย หากแต่ว่าในโรงไฟนั้น มีพญานาคที่ดุร้าย มีฤทธิ์ เป็นอสรพิษ

^{๑๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๑๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗/๔๗.

มีพิษร้าย มันอย่าได้ทำร้ายท่าน พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับชฎิลอุรุเวลกัสสปะ มันคงไม่ทำร้ายเรากัสสปะ ท่านโปรดอนุญาตโรงไฟเถิด พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่ชฎิลอุรุเวลกัสสปะได้อนุญาตให้แล้วไม่ทรงครั่นคร้าม ทรงปราศจากความกลัว เสด็จเข้าไปพญานาคเห็นพระผู้มีพระภาคผู้แสวงหาคุณเสด็จเข้าไป ก็ไม่พอใจ จึงบังหวนคว้น ฝ่ายพระผู้มีพระภาคทรงเป็นมนุสสนาคะ มีพระทัยขึ้นบาน มีพระทัยไม่ขัดเคือง ก็ทรงบังหวนคว้นในโรงไฟนั้น ส่วนพญานาคทนการลบหลู่ไม่ไหว จึงพ่นไฟราวกับไฟไหม้ป่าสู่ฝ่ายพระผู้มีพระภาคทรงเป็นมนุสสนาคะทรงฉลาดในเตโชกสิณทรงโพล่งไฟสู่ข้างเมื่อทั้งสองฝ่ายโพล่งไฟขึ้น เรือนไฟก็ลุกโพล่งโชติช่วงดุจทะเลเพลิง พวกชฎิลกล่าวกันว่า แน่ผู้เจริญมหาสมณะรูปงามคงจะถูกพญานาคทำร้ายเป็นแน่ ครั้นราตรีนั้นผ่านไป เปลวไฟของพญานาคถูกทำลาย ส่วนเปลวไฟหลากสีของพระผู้มีพระภาคผู้ทรงฤทธิ์ยังอยู่พระรัศมีหลากสี คือ สีเขียว สีแดง สีแสด สีเหลือง สีแก้วผลึก ปรากฏที่พระกายของพระอัสสีสพระผู้มีพระภาค ทรงจับพญานาคขดลง ในบาตรแล้วทรงแสดงแก่ชฎิลอุรุเวลกัสสปะว่า ท่านกัสสปะ นี่พญานาคของท่าน เรารอบบำเดชะของมันด้วยเดชของเราได้แล้ว ขณะนั้นชฎิลอุรุเวลกัสสปะเลื่อมใสในอิทธิปาฏิหาริย์นี้ของพระผู้มีพระภาค ยิ่งนักแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่มหาสมณะ โปรดประทับอยู่ที่นี้แหละ ข้าพเจ้าจักบำรุงพระองค์ด้วยภัตตาหารประจำ

พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม อาทิตตปริยายสูตร^{๑๗} เรื่องสิ่งทั้งปวงคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็น รากะ โทสะ โมหะ เป็นของร้อน ให้กับชฎิลทั้งสามพี่น้องรวม ๑,๐๐๐ องค์ เมื่อจบพระธรรมเทศนา ชฎิลทั้งหมดก็ได้ตรัสรู้ธรรม พร้อมบวชเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้าแล้วทั้งหมดก็ได้เดินทางเข้าไปสู่เมืองราชคฤห์ เป็นดินแดนในปกครองของพระเจ้าพิมพิสาร ประชาชนต่างพากันแตกตื่นตกใจเพราะว่า ชฎิล ๓ พี่น้องนั้นเป็นที่เคารพของชาวเมืองราชคฤห์ มาบัดนี้ทั้งหมดได้เปลี่ยนมาเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว

พระผู้มีพระภาคได้เสด็จไปยังพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าพิมพิสาร^{๑๘} จอมทัพนครรัฐ ได้ฟังธรรมจากพระองค์ แล้วทรงตรัสเรื่องความปรารถนา ๕ ประการ ของพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพนครรัฐ ขณะนั้น พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพนครรัฐได้เห็นธรรมแล้ว บรรลุธรรมแล้ว รู้แจ้งธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากความแคลงใจถึงความเป็นผู้แก่แล้วแล้ว ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้ทูลพระผู้มีพระภาคว่า “เมื่อก่อนหม่อมฉันยังเป็นพระกุมาร ได้มีความปรารถนา ๕^{๑๙} ประการพระพุทธเจ้าข้าบัดนี้ความปรารถนา ๕ ประการเหล่านั้นของหม่อมฉันสำเร็จแล้วคือ

๑. เมื่อก่อนหม่อมฉันยังเป็นพระกุมารได้มีความปรารถนาว่า โฉนหนอพสกนิกรพึงอภิเษกเราในราชสมบัตินี้เป็นความปรารถนาของหม่อมฉันประการที่ ๑ พระพุทธเจ้าข้า บัดนี้ความปรารถนานั้นของหม่อมฉันสำเร็จแล้ว

๒. ขอพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพึงเสด็จมาสู่แว่นแคว้นของหม่อมฉันนั้น นี่เป็นความปรารถนาของหม่อมฉันประการที่ ๒ พระพุทธเจ้าข้าบัดนี้ความปรารถนานั้นของหม่อมฉันสำเร็จแล้ว

^{๑๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๔/๖๓.

^{๑๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๘/๗๐.

^{๑๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๗/๖๙.

๓. ขอหม่อมฉันพึงเข้าไปนั่งใกล้พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น นี่เป็นความปรารถนาของหม่อมฉันประการที่ ๓ พระพุทธเจ้าข้า บัดนี้ความปรารถนานั้นของหม่อมฉันสำเร็จแล้ว

๔. ขอพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นพึงแสดงธรรมแก่หม่อมฉันนี่เป็นความปรารถนาของหม่อมฉันประการที่ ๔ พระพุทธเจ้าข้า บัดนี้ความปรารถนานั้นของหม่อมฉันสำเร็จแล้ว

๕. ขอหม่อมฉันพึงรู้ทั่วถึงธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น นี่เป็นความปรารถนาของหม่อมฉันประการที่ ๕ พระพุทธเจ้าข้า บัดนี้ความปรารถนานั้นของหม่อมฉันสำเร็จแล้ว

พระองค์ผู้เจริญ ภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระองค์ผู้เจริญ ภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่างๆ เปรียบเหมือนบุคคลหายของทีคว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า คนมีตาดีจักเห็นรูป พระองค์ผู้เจริญหม่อมฉันนี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคพร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำหม่อมฉันว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต และขอพระผู้มีพระภาคพร้อมกับภิกษุสงฆ์ทรงรับคำอาราธนาของหม่อมฉันเพื่อเจริญกุศลในวันพรุ่งนี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยดุขณิภาพแล้ว

พระเจ้าพิมพิสาร จึงมีพระราชดำริว่า อุทยานเวฬุวันของเรานี้ไม่ไกลและไม่ใกล้จากหมู่บ้านนัก คมนาคมสะดวก ผู้ประสงค์พึงเข้าเฝ้าได้กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสงบ เสียงไม่อีกทีก เว้นจากคนสัญจรไปมา เป็นที่กระทำการมลับของหม่อมมนุษย์ ควรแก่การหลีกเร้น อย่ากระนั้นเลย เราพึงถวายอุทยานเวฬุวันแด่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข แล้วทรงจับพระสุวรรณภิงคารหลังน่าน้อมถวายแด่พระผู้มีพระภาคด้วยพระราชดำรัสว่า หม่อมฉันขอถวาย พระผู้มีพระภาคทรงรับอารามแล้ว ทรงชี้แจงให้พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมครรัฐเห็นชัด ชวนให้อยากรับไปปฏิบัติ เราใจให้อาณาญาติแก่กล้า ปลอบชะโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถา แล้วเสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับเสด็จกลับ ต่อมาพระพุทธองค์ ได้ทรงแสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตอาราม วัดเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ เป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงเริ่มตั้งพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง พุทธศาสนิกชนได้บวชเข้ามาเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดคติความต่างๆ จึงเริ่มตั้งกฎ กติกา เป็นพระธรรมวินัยขึ้นที่นี่ พระองค์ทรงอยู่จำพรรษาถึง ๓ พรรษาจึงได้เสด็จไปจำพรรษาที่ปามหาวัน กรุงเวสาฬหี และที่ มกุลลบรรพตตามลำดับ

ในพรรษาที่ ๗^{๒๐} พระองค์จึงเสด็จไปโปรดพระมารดาทรงแสดงพระอภิธรรม แต่พระพุทธมารดาในเทวโลกชั้นดาวดึงส์ว่าด้วยเรื่องจิต เจตสิก รูป และนิพพาน อภิธรรมมี ๗ คัมภีร์ เรียกว่า สัตตปกรณ คือ

๑. ธัมมสังคณี แปลว่า ประมวลธรรมะเข้าเป็นหมวดหมู่ จำแนกเป็น ๔ กัณฑ์ คือว่าด้วยความเกิดขึ้นแห่งจิต ๘๙ ดวง ว่าด้วยรูปโดยพิสดาร ว่าด้วยนิกเขป คือ ยกธรรมะขึ้นแสดงโดยมูลรากโดยชั้น โดย ทวาร เป็นต้น ว่าด้วย อัตถุธารหรืออรรถกถา คือว่ากล่าวอธิบายเนื้อความของแม่บทนั้นที่ได้แสดงไว้ตั้งแต่ต้น

^{๒๐} พระนิพนธ์ สมเด็จพระญาณสังวรฯ, ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๐.

๒. วิภังค์ แปลว่า จำแนกธรรมะมี ๑๘ วิภังค์ คือชั้นวิภังค์ จำแนกชั้นธ आयตนะวิภังค์ จำแนกอายตนะ ธาตุวิภังค์ จำแนกธาตุ เป็นต้น

๓. ธาตุ ว่าด้วยธาตุแบ่งออกเป็น ๑๔ หมวด มีการสังเคราะห์กันได้ การสังเคราะห์กันไม่ได้ แห่ส่วนทั้งสามนั้น เป็นต้น

๔. บุคคลบัญญัติ บัญญัติว่าบุคคล เป็นเบื้องต้น แสดงถึงบัญญัติ ๖ ประการคือ ชั้นธ आयตนะ ธาตุ สัจจ อินทริย บุคคล

๕. กถาวัตถุ คำว่าวัตถุ แปลว่าที่ตั้ง กถาวัตถุ แปลว่า ที่ตั้งของถ้อยคำ เรื่องนี้มีการโต้แย้งกัน มาก

๖. ยมก แปลว่า คู่ ว่าด้วยธรรมะที่เป็นคู่ๆ กันแบ่งออกเป็น ๑๐ หมวด มีมูลยมก ชั้นธยมก เป็นต้น

๗. ปุณฺณาน คัมภีร์นี้เรียกเป็น มหาปกรณ์ แปลว่า ปกรณ์ใหญ่ หรือว่าคัมภีร์ใหญ่ คู่กับ ธัมมสังคณี ว่าด้วยปัจจัย ๒๔ มีเหตุเป็นปัจจัย

รวมเป็น ๗ คัมภีร์ ในคัมภีร์ที่หนึ่ง ธัมมสังคณีที่ประมวลธรรมะ ได้ตั้งแม่บทที่เป็นหมวด ๓ ขึ้นต้นว่า กุสลา ธัมมา ธรรมทั้งหลายเป็นกุศล อกุสลา ธัมมา ธรรมทั้งหลายเป็นอกุศล อัพยาทุกตา ธัมมา ธรรมทั้งหลายเป็นอัพยาทุกตา คือว่าไม่พยากรณ์ว่าเป็นกุศล หรือ อกุศล ถือว่าแม่บทนี้เป็น แม่บทใหญ่ เป็นที่รวมของธรรมะทั้งหมดที่แสดงออกไปทั้ง ๗ คัมภีร์ เพราะว่าประมวลลงในแม่บทอัน นี้ทั้งนั้น

สรุปภาพในส่วนการตรัสรู้และการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน นี้ได้สอดคล้องสัมพันธ์กับ หลักธรรม คือเมื่อก่อนพุทธปรินิพพาน ๔๕ ปี ในวันเพ็ญพระจันทร์เสวยดาวฤกษ์ชื่อว่าวิสาखा คือวัน เพ็ญเดือนวิสาขะ ในราตรีวันเพ็ญนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระธรรม ก่อนแต่ตรัสรู้เรียกว่า พระโพธิ สัตต์ แปลว่าผู้ซึ่งอยู่ในความรู้ อันหมายความว่าไม่ทรงข้องอยู่ในสิ่งอื่น ข้องอยู่แต่ในความรู้ จึงทรง แสวงหาความรู้จนได้ตรัสรู้ จึงเรียกว่า พุทธะ ที่แปลว่า ผู้รู้ หรือ ตรัสรู้ เราเรียกกันว่า พระพุทธเจ้า พระองค์ได้ตรัสรู้ที่ภายใต้ต้นโพธิ์ คำว่า โพธิ แปลว่าตรัสรู้ เพราะพระพุทธเจ้าไปประทับนั่งใต้ต้นไม้นั้น นั้น จึงได้เรียกว่า ต้นไม้ตรัสรู้ เรียกเป็นศัพท์ว่า โพธิพฤกษ์ แต่ชื่อของต้นไม้ชนิดนี้ว่า อัสนัสถะ ที่ตรัส รู้อยู่ใกล้ฝั่ง แม่น้ำเนรยฐรา ในตำบลอุรุเวลา ในมคธรัฐ เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วก็ได้ ออกเผยแผ่พระธรรมไปตามสถานที่ต่างๆ เริ่มตั้งแต่ เมืองพาราณสี กรุงราชคฤห์ กรุงเวสาฬิ สวรรคขึ้น ดาวดึงส์ กรุงโกสัมพี เมืองเวรัญชา กรุงสาวัตถี กรุงกบิลพัสดุ์ และที่อื่นๆ รวมทั้งหมด ๔๕ พรรษา พระองค์ได้วางรากฐาน หลักพระธรรมคำสั่งสอน พระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ในวาระสุดท้ายพระองค์ ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานที่ เมืองกุสินารา พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดาเธอทั้งหลายจง ทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๒๑} นี่เป็นพระปัจฉิมวาจาของพระตถาคต

^{๒๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

๔.๓ หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับภาพของพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ มาจากภาษาสันสกฤตที่ประกอบขึ้นด้วยศัพท์ “โพธิ” หมายความว่าความรู้ ความสำเร็จ ส่วนคำว่า “สัตว์” หมายความว่าธรรมชาติ หลักความจริงแท้ คือวิญญาน จิตใจ ความรู้สึก และการรับรู้ อาจารย์บรรจบ บรรณรุจิ^{๒๒} ได้ให้ความหมายคำว่า “โพธิสัตว์” ว่า ผู้เกี่ยวข้องอยู่ในโพธิญาณ คือญาณเป็นเครื่องรู้ริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และ มรรค พระโพธิสัตว์หรือพระธรรมาโพธิสัตว์ เป็นคติความนับถือที่มีปรากฏทั้งฝ่ายมหายานและวัชรยาน ความหมายคือพระผู้ตั้งโพธิจิต เอาไว้ว่าจะไม่บรรลุนิพพานจนกว่าจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้มากที่สุด พระองค์จะขอตรัสรู้เป็นองค์สุดท้าย เป็นผู้ที่ยึดว่าบารมี ๑๐^{๒๓} เป็นส่วนสำคัญของการประพฤติ ปฏิบัติธรรมเป็นขั้นๆ ขึ้นไปเริ่มตั้งแต่ ทาน การสละสละ ศีล การรักษากายวาจาใจให้เรียบร้อยเป็นปกติ เนกขัมมะ การปลีกตัวออกจากกาม หรือการออกบวช ปัญญา ความรู้รอบหรือเข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามความเป็นจริง วิริยะ ความเพียร ขันติ ความอดทน สัจจะ มั่นในความจริง อธิษฐาน ความตั้งใจมั่น เมตตา ความรัก ความปรารถนาดี อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง ใจทศชาติของฝ่ายเถรวาทเรา ซึ่งพรรณนาว่าด้วย การบำเพ็ญเพียรบารมีในอดีตชาติของพระมหาสัตว์ หรือพระบรมโพธิสัตว์ ก่อนจะมาตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า ภาพพระโพธิสัตว์ที่สำคัญปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนัง ในศาลาจุณโท คือ

ภาพพระอมิตาภะพุทธะ^{๒๔} พระวรกายสีแดงประทับนั่งอยู่ในวิหาร ปรากฏอยู่กึ่งกลางของจิตรกรรมฝาผนัง หมายถึงเป็นประธานของโลกทั้งสาม หรือ ไตรภูมิ พระอมิตาภะทรงเป็นพระธรรมาพุทธที่สำคัญ ๑ ใน ๕ พระองค์ประทับอยู่ทางทิศตะวันตก จึงมีพระวรกายสีแดงก่ำอันเป็นสีของพระอาทิตย์ตอนตกดิน ทรงเป็นผู้นำในตระกูลปัทมะ หรือ ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ กล่าวกันว่าในสุชาวดีพุทธเกษตรนั้น มีดอกบัวขนาดใหญ่อยู่เป็นจำนวนมาก ผู้ที่ศรัทธาในพระองค์จะได้ไปจุดธูป ดอกบัวเหล่านี้ ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธรูปที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง แม้ขณะยังเป็นดอกบัวตูมก็มีเมล็ด หมายถึงธรรมชาติแห่งพุทธะในสรรพสัตว์ ดอกบัวมีรากหยั่งลึกในโคลนตม ก้านบัวนั้นชูขึ้นมาเหนือหน้า ในขณะที่ดอกบานรับแสงตะวัน หมายถึงว่า แม้เราจะถือกำเนิดจากอกุศลกรรม แต่เราก็มีธรรมชาติที่จะไฝหาความหลุดพ้นทางจิตวิญญาน แม้รากและต้นจะอยู่ใต้น้ำและโคลนตมแต่ความสกปรกมิได้แปดเปื้อนดอกบัว สะท้อนให้เห็นถึงความจริงในธรรมชาติของจิตที่มี ธรรมชาติบริสุทธิ์ แต่แปดเปื้อนด้วยอาสวะกิเลสที่จรเข้ามา เราเพียงต้องใช้ความพยายามในการที่จะสกัดมลทินเหล่านั้นให้หลุดออกไป

พระพุทธรูปเจ้าและเทพโดยทั่วไปมักใช้ดอกบัวสีแดงและพระโพธิสัตว์ปางอุ้มลูกจะใช้ดอกบัวสีขาว ส่วนดอกบัวสีน้ำเงินเป็นบัวพิเศษของพระนางตารา พระอมิตาภะทรงนุ่งกุญคู่เป็นพาหนะ สีเลื่อม

^{๒๒} บรรจบ บรรณรุจิ, **พระโพธิสัตว์ในนิยายเถรวาท**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๙), หน้า ๙.

^{๒๓} ส.ศิริรักษ์, **ความเข้าใจในเรื่องมหายาน**, พิมพ์ครั้งที่สอง (กรุงเทพฯ: บริษัท ส่องสยาม จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๖๔.

^{๒๔} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ภัฏเสน, **พระพุทธศาสนาแบบธิเบต**, พิมพ์ครั้งที่สอง (กรุงเทพฯ: บริษัท ส่องสยาม จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๔.

พรายของนกยูงนั้นมาจากพิษงูที่เป็นอาหารของนกยูง ดังนั้นนกยูงจึงใช้เป็นสัญลักษณ์ หมายถึงกระบวนการชำระล้างจิตวิญญาณ ภาพพระอมิตาภะพุทธะบางภาพจิตรกรจะวาดพระหัตถ์ยาวบ่งบอกถึงความสามารถของพระองค์ที่จะเอื้อมพระหัตถ์ไปช่วยสรรพสัตว์ให้เข้าสู่แดนสุขาวดีอันเป็นพุทธเกษตรของพระองค์ นอกจากนี้ยังได้ชื่อว่ามีพระชีวหายาวสามารถวัดได้รอบโลก อันหมายถึงความสามารถในการแสดงธรรมไปทั่วทุกมุมโลก ด้วยบาร์มีแห่งพระปัญญาอันชาญฉลาดและเลือกปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควร

ภาพพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์^{๒๕} เป็นพระโพธิสัตว์ที่ได้รับการเคารพ สักการะอย่างกว้างขวางที่สุด เพราะทรงเป็นบุคคลาธิฐานของพระมหากรุณาคุณของพระพุทธเจ้า ทางทิเบตเอ่ยพระนามว่า เซนเรซิก ทางเมืองจีนว่า กวนอิม^{๒๖} ซึ่งหมายถึงผู้มองลงมาจากเบื้องบนด้วยความกรุณาหรือผู้เป็นใหญ่แห่งโลก ที่จุติจากพระธยานิพุทธ พระองค์ปรากฏภายในหลายวัฒนธรรมเป็นได้ทั้งบุรุษและสตรีเพศ รูปร่างของพระองค์ขึ้นดั้งเดิมนั้นเป็นไปอย่างเรียบง่าย มีเพียงพระพักตร์เดียว และมีสองกร ทรงถือหม้อน้ำหรือดอกบัวไว้ในพระหัตถ์หนึ่ง อีกพระหัตถ์หนึ่งทรงท่ามูทรา ประหนึ่งว่าประทานพร ต่อมาพระรูปร่างประกอบไปด้วยพระพักตร์ ๑๑ หรือเอกทศमुख ท่าพระพักตร์ซ้อนขึ้นไปคล้ายๆ รูปทศกัณฐ์ สามพระพักตร์ข้างหน้าทรงแย้มสรวล สามพระพักตร์ข้างซ้าย แสดงความกริ้วโกรธ เพื่อให้คนที่ชอบ คนที่กลัว เพื่อหันเข้าหาธรรม ส่วนพระพักตร์ด้านขวา มีไว้เพื่อปกป้องผู้ที่เชื่อมั่นในพระรัตนตรัย พระพักตร์เบื้องบนมีพระอมิตาภะพุทธะครอบไว้อีกที แต่ละพระพักตร์ สื่อให้ทราบว่ามันุชย์แต่ละคนคิดมากมายหลายอย่าง แม้หน้าก็แสดงออกหลายอย่างต่างๆ กัน บางทีในเวลาเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน พระองค์เป็นพระคู่บารมีของพระอมิตาภะพุทธเจ้า ทรงประกอบด้วยพระมหาเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณ คอยช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ยากโดยเฉพาะในการเดินทางหรือเวลาประสบอัคคีภัย เป็นต้น

ภาพพระนางตารา ในภาพจิตรกรรมฝาผนังมีปางขาว และ ปางเขียว มีชื่อเรียกว่าพระนาง ๗ ตา ๒๑ ปาง เป็นพระโพธิสัตว์ฝ่ายหญิง ตารา^{๒๗} แปลว่าข้าม หมายถึงเป็นผู้ที่ช่วยขนสรรพสัตว์ข้ามโสมงสาร พระนางเป็นพระชายาของพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ในปางขาวจะทรงถือดอกบัวบานสีขาวเนื่องจากดอกบัวนั้นบานในตอนกลางวัน จึงเป็นสัญลักษณ์ว่าพระนางจะโปรดสัตว์ในเวลากลางวัน ทรงเป็นตัวแทนของความกรุณา การมีพระเนตร ๗ ดวงเป็นสัญลักษณ์หมายถึงการเฝ้ามองเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์อยู่ตลอดเวลา เพื่อประทานชีวิตอันยืนยาว และคอยปกป้องผู้นับถือให้พ้นภัย พระหัตถ์ขวาอยู่ในปางประทานพร พระหัตถ์ซ้ายทรงถือดอกบัวและท่ามูทรา^{๒๘} คือการทำ

^{๒๕} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๓๒.

^{๒๖} ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล, ศิลปะทิเบต, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๒๕๕.

^{๒๗} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ภัฏเสน, พระพุทธศาสนาแบบทิเบต, พิมพ์ครั้งที่สอง, (กรุงเทพฯ: บริษัท ส่องสยาม จำกัด, หน้า ๑๓๓.

^{๒๘} เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.) หน้า ๑๙๘.

เครื่องหมายต่างๆ ด้วยนิ้วมือทั้ง ๑๐ นิ้ว หรือนิ้วใดนิ้วหนึ่ง หรือที่มือข้างใดข้างหนึ่ง เรียกว่า มุทรา เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า และพระโพธิสัตว์ ไตรลักษณ์ หมายถึง พระพุทธ พระธรรม และ พระสงฆ์ ส่วน ตาราเขียว จะทรงชุดเขียวล้วน และมีดอกบัวตูมสีน้ำเงิน พระนางจะทรงโปรดสรรพสัตว์ในเวลากลางคืน ต่อมามีการพัฒนามากขึ้นเช่น ตาราแดง สีแดงทับทิม หมายถึงความปรารถนาของสรรพสัตว์ในการที่จะเป็นอิสระจากสังสารวัฏ ประทับนั่งบนพระอาทิตย์ มีพระจันทร์เป็นฉากอยู่เบื้องหลัง ทรงความสามารถพิเศษในการชำระความสะอาดทางวาจา พระนางตาราดำ หมายถึงศูนย์ตา คือความสามารถที่จะข้ามพ้นอวิชชา อันเป็นความเข้าใจที่ผิดพลาดในสังขารธรรม มีความยึดมั่นในทวิธรรม และเห็นผิดว่าสิ่งต่างๆ มีความเป็นอยู่แยกกันเป็นเอกเทศ

ธรรมชาติที่แท้จริงของพระนางตารา คือ ศูนย์ตา อันเป็นครุฑทรงแห่งความรู้แจ้ง ใช้สีดำเป็นสัญลักษณ์ ศูนย์ตามิได้หมายความว่าไม่มีอะไร แต่เป็นการมองเห็นสังขารโดยถ่องแท้ปราศจากความยึดมั่นแม้ในอดีตตา ทุกสิ่งล้วนเป็นการเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป นี่คือนิพพานอันเป็นมารดาแห่งพุทธทั้งปวง

พระปรัญญาปารมิตาโพธิสัตว์ เป็นพระโพธิสัตว์ฝ่ายหญิง เทพีแห่งสติปัญญาและความเฉลียวฉลาด อันสูงสุด เชื่อกันว่าพระนางเป็นโพธิสัตว์ผู้กลายร่างมาจากคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูต อันเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ในสมัยพุทธกาล ประทับนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์แสดงลักษณะปรากฏท่าธรรมจักรมุทรา ในคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูต^{๒๙} มีคติธรรมที่ไม่มีอะไรพิสดารนอกเหนือกว่าคติธรรมใน อนัตต-ลักษณะสูตรฝ่ายบาลี เพียงแต่อนัตตลักษณะสูตรพูดอย่างย่อๆ สั้นๆ ไม่ละเอียดในเชิงวิจัยเช่น วัชรปรัชญาปารมิตาสูตเท่านั้น อย่างไรก็ตามทั้ง ๒ พระสูตรนี้เป็นสูตรประกาศทฤษฎี อนัตตา ของพระพุทธเจ้าร่วมกันในเรื่องไม่มีตัวไม่มีตน

ภาพมหาโยคีมิราเลปะ^{๓๐} ประทับนั่งอยู่หน้าปากถ้ำ นุ่งห่มด้วยผ้าฝ่ายสีขาว ใบหน้ายิ้มแย้ม และอยู่ในท่วงท่ายกมือขวาขึ้นป้องใบหู ท่านเป็นมหาโยคีและกวีผู้ยิ่งใหญ่ เป็นบุคคลสำคัญของนิกายกัจจกร์ การแสดงธรรมของท่านมีลาเรปะ จะแสดงธรรมด้วยการขับขานบทเพลงอันมีทั้งความไพเราะ และความหมายที่ลึกซึ้งที่แสดงถึงสังขารธรรมความจริงอันสูงสุดที่ท่านได้พบพานมาตลอดชีวิตนี้ ท่านสอนผ่านบทกวีที่เรียกว่า ธรรมคิตา หรือบทเพลงแห่งพระธรรม หลักธรรมที่ปรากฏ ชันติ คือ ความอดทน ความลำบาก ทนตรากตรำ ทนเจ็บใจ ความหนักเอาเบาสู้ เพื่อบรรลุจุดหมายที่ตั้งตามพร้อมหลักอิทธิบาท ๔^{๓๑} การเจริญอิทธิบาท ๔ ประการคือ

๑. ฉันทสมาธิปธานสังขาร สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรที่มุ่งมั่น สร้างสรรค์
๒. วิริยสมาธิปธานสังขาร สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียรที่มุ่งมั่น สร้างสรรค์

^{๒๙} เสถียร โพธิ์นันทะ, วัชรปรัชญาปารมิตาสูต, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๗.

^{๓๐} ส.ศิริรักษ์, ความเข้าใจในเรื่องมหายาน, พิมพ์ครั้งที่สอง (กรุงเทพฯ: บริษัท ส่องสยาม จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๒.

^{๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์, ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดริโอม จำกัด, ๒๕๕๘) หน้า ๕๖๑.

๓. จิตตสมาธิปธานสังขาร สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียรที่มุ่งมั่น สร้างสรรค์

๔. วิมิงสาสมาธิปธานสังขาร สมาธิที่เกิดจากวิมิงสาและความเพียรที่มุ่งมั่น สร้างสรรค์

หลักอิทธิบาท ๔ ความสำเร็จเกิดจากความเพียรพยายาม เริ่มแรก ไม่มีสิ่งใดมา ช่วงกลาง ไม่มีสิ่งใดอยู่ และช่วงท้าย ไม่มีสิ่งใดไป ลดละความพยายามมาสู่ความกรุณา ช่วยเหลือ บรรเทาทุกข์แก่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายที่มีความทุกข์

ภาพกุมาริ เทพเจ้าที่มีชีวิตแห่งประเทศเนปาล

ภาพกุมาริ^{๓๒} กำลังนั่งเป็นประธานในพิธีฆ่าสัตว์ใหญ่บูชาัยญเจ้าแม่เจ้าแม่กาธิมัยซึ่งเป็น ประเพณีฆ่าสัตว์ประจำปีของชาวเนปาล โดยสัตว์ที่ถูกฆ่าส่วนใหญ่จะเป็นพวกควาย แพะ แกะ เป็นต้น การบูชาัยญ เป็นพิธีการ เช่น สรงเทพเจ้าของพราหมณ์ด้วยวิธีฆ่าคนหรือสัตว์เป็นเครื่องบูชา มี วัตถุประสงค์ที่สำคัญ แสดงจุดยืนของการบูชาัยญไว้ ๔ ประการ คือ

๑. เพื่อแสดงความกตัญญูแก่เทพเจ้าที่ได้ประทานผลสำเร็จบางอย่างให้ เพื่อแสดงความ ขอบคุณ

๒. เพื่อเป็นการต่อรองกับเทพเจ้าว่าเมื่อเขาถวายสิ่งนี้แก่เทพเจ้าแล้วเทพเจ้าจะต้อง ประทานพรบางอย่างแก่เขา เป็นการพัฒนามาจากข้อที่ ๑

๓. เพื่อร่วมวงการและติดต่อกับเทพเจ้า ทำให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมกับเทพเจ้า

๔. เพื่อประนีประนอมหรือคืนดีกับเทพเจ้าเพราะคนเชื่อว่าบางครั้งมนุษย์ก็ทำอะไรบางอย่างที่ขัดใจเทพเจ้า เทพเจ้าจึงไม่ประทานพรให้ จึงต้องทำพิธีบูชาัยญเพื่อให้เทพเจ้าพอใจ และจะได้ คืนดีกับเทพเจ้า

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นความเชื่อที่แตกต่างตรงกันข้ามของศาสนาพราหมณ์ กับพุทธศาสนามีความคิดในเรื่องการฆ่าสัตว์ ตัดชีวิตอย่างเห็นได้ชัดเจนตามความในพระไตรปิฎกเรื่อง ทูตียอัคคิสูตร^{๓๓} ว่าด้วยไฟ

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขต กรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล อุคคตสรีรพราหมณ์ ตระเตรียมมหาัยญ มีโคผู้ ๕๐๐ ตัว ลูกโคผู้ ๕๐๐ ตัว ลูกโคตัวเมีย ๕๐๐ ตัว แพะ ๕๐๐ ตัว แกะ ๕๐๐ ตัว ถูกลำเข้าใส่ปากไว้ที่หลักเพื่อประโยชน์แก่การ บูชาัยญ ครั้งนั้นแล อุคคตสรีรพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนากับพระผู้มี พระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าประสงค์จะก่อไฟ ประสงค์จะปักหลักบูชาัยญ ขอพระผู้มี พระภาคโปรดตักเตือนโปรดพราสาสนข้าพเจ้าถึงข้อที่จะพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ข้าพเจ้าตลอด กาลนานเถิด ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พราหมณ์ บุคคลเมื่อจะก่อไฟ ปักหลักบูชาัยญก่อนที่จะ บูชาัยญ ย่อมเจือศีลตรา ๓ ชนิดที่เป็นอนุสสณ มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นผล ศีลตรา ๓ ชนิด คือ ๑. ศีลตราทางกาย ๒. ศีลตราทางวาจา ๓. ศีลตราทางใจ

บุคคลเมื่อจะก่อไฟ ปักหลักบูชาัยญ ก่อนที่จะบูชาัยญ ย่อมคิดอย่างนี้ว่าต้องฆ่าโคผู้เท่านั้น ตัว ต้องฆ่าลูกโคผู้เท่านั้นตัว ต้องฆ่าลูกโคตัวเมียเท่านั้นตัว ต้องฆ่าแพะเท่านั้นตัว ต้องฆ่าแกะเท่านั้นตัว

^{๓๒} อธิชาเบลลา ทรี, เทพเจ้าผู้มีลมหายใจแห่งเนปาล, นิตยสารเนชั่นแนลจีโอกราฟิก ฉบับภาษาไทย ฉบับที่ ๑๖๗, มิถุนายน ๒๕๕๘, หน้า ๔๔-๕๗.

^{๓๓} อง อฎฐก. (ไทย), ๒๓/๔๗/๗๐.

เพื่อประโยชน์แก่การบูชาญาณ เขาคิดว่าจะทำบุญ แต่กลับทำสิ่งที่มีโทษบุญ คิดว่าจะทำกุศล แต่กลับทำอกุศล คิดว่าจะแสวงหาทางสุคติ แต่กลับแสวงหาทางทุคติ พราหมณ์ บุคคลเมื่อจะก่อไฟ ปักหลักบูชาญาณ ก่อนที่จะบูชาญาณ ย่อมเจือศีลตราทางใจชนิดที่ ๑ นี้ ที่เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นผล จะแสวงหาทางสุคติ แต่กลับแสวงหาทางทุคติ พราหมณ์ บุคคลเมื่อจะก่อไฟ ปักหลักบูชาญาณ ก่อนที่จะบูชาญาณ ย่อมเจือศีลตราทางวาจาชนิดที่ ๒ นี้ที่เป็นอกุศลมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นผลบุคคลเมื่อจะก่อไฟปักหลักบูชาญาณ ก่อนที่จะบูชาญาณ ตนเองลงมือฆ่าโคผู้ก่อนเพื่อประโยชน์แก่การบูชาญาณ ตนเองลงมือฆ่าลูกโคผู้ ฆ่าลูกโคตัว ฆ่าแพะ ฆ่าแกะก่อนเพื่อประโยชน์แก่การบูชาญาณ เขาคิดว่า จะทำบุญ แต่กลับทำสิ่งที่มีโทษบุญ คิดว่า จะทำกุศล แต่กลับทำอกุศล คิดว่า จะแสวงหาทางสุคติ แต่กลับแสวงหาทางทุคติ พราหมณ์

บุคคลเมื่อจะก่อไฟปักหลักบูชาญาณ ก่อนที่จะบูชาญาณ ย่อมเจือศีลตราทางกายชนิดที่ ๓ นี้ที่เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นผล พราหมณ์ บุคคลเมื่อจะก่อไฟปักหลักบูชาญาณ ก่อนที่จะบูชาญาณ ย่อมเจือศีลตรา ๓ ชนิดนี้แลที่เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นผล พราหมณ์ อคคิไฟ ๓ ประการนี้ เป็นสิ่งที่ควรละ ควรเว้นไม่ควรเสพ อคคิ ๓ ประการ คือ ๑. ราศคคิ ไฟคือราคะ ๒. โทสคคิ ไฟคือโทสะ ๓. โมหคคิ ไฟคือโมหะ เพราะเหตุไร ราศคคินี้ จึงเป็นสิ่งที่ควรละ ควรเว้นไม่ควรเสพ เพราะบุคคลผู้มีราคะ ถูกราคะครอบงำ มีจิตถูกราคะกลุ้มรุม ย่อมประพฤตินุจริตทางกาย ประพฤติทุจริตทางวาจา ประพฤติทุจริตทางใจ หลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ฉะนั้น ราศคคินี้ จึงเป็นสิ่งที่ควรละ ควรเว้นไม่ควรเสพ เพราะเหตุไร โทสคคินี้ จึงเป็นสิ่งที่ควรละ ควรเว้น ไม่ควรเสพ เพราะบุคคลผู้มีโทสะ ถูกโทสะครอบงำ มีจิตถูกโทสะกลุ้มรุม ย่อมประพฤตินุจริตทางกาย ประพฤติทุจริตทางวาจา ประพฤติทุจริตทางใจ หลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ฉะนั้น โทสคคินี้จึงเป็นสิ่งที่ควรละควรเว้น ไม่ควรเสพ เพราะเหตุไร โมหคคินี้ จึงเป็นสิ่งที่ควรละ ควรเว้น ไม่ควรเสพเพราะบุคคลผู้มีโมหะ ถูกโมหะครอบงำ มีจิตถูกโมหะกลุ้มรุม ย่อมประพฤตินุจริตทางกาย ประพฤติทุจริตทางวาจา ประพฤติทุจริตทางใจ หลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ฉะนั้น โมหคคินี้ จึงเป็นสิ่งที่ควรละควรเว้นไม่ควรเสพพราหมณ์

อคคิ ๓ ประการนี้แล เป็นสิ่งที่ควรละ ควรเว้น ไม่ควรเสพพราหมณ์ อคคิ ๓ ประการนี้เป็นสิ่งที่ควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชาแล้วบริหารให้เป็นสุขโดยชอบ อคคิ ๓ ประการ คือ ๑. อาหุเนยยัคคิ ๒. คหปตคคิ ๓. ทักขิณเณยยัคคิ อาหุเนยยัคคิ คือ บุตรในโลกนี้มีมารดาหรือบิดา นี้เรียกว่า อาหุเนยยัคคิ เพราะบุตรเกิดมาจากมารดาบิดานี้ จึงเป็นผู้ที่ควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชา บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ คหปตคคิ คือ คหบดีในโลกนี้มีบุตร ภรรยา ทาส คนใช้ หรือกรรมกร นี้จึงเป็นผู้ที่ควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชา บริหารให้เป็นสุขโดยชอบทักขิณเณยยัคคิ คือ สมณพราหมณ์ผู้เว้นขาดจากความมัวเมาและประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรัจจะ ผีกลตได้เป็นหนึ่ง ทำตนให้สงบได้เป็นหนึ่ง ทำตนให้ดับเย็นได้เป็นหนึ่งนี้จึงเป็นผู้ที่ควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วบริหารให้เป็นสุขโดยชอบ พราหมณ์ อคคิ ๓ ประการนี้แลเป็นสิ่งที่ควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วบริหารให้เป็นสุขโดยชอบส่วน กัณฐคคินี้ ต้องจุดตามกาลอันควร ต้องคอยดูตามกาลอันควร ต้องคอยดับตามกาลอันควร ต้องคอยเก็บตามกาลอันควร เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อุกคตสรีรพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาษีของท่านพระโคตม

ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ขอท่านพระโคตมโปรตทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต ข้าพระองค์จะปล่อยโคผู้ ๕๐๐ ตัว ให้ชีวิตพวกมันจะปล่อยลูกโคผู้ ๕๐๐ ตัว ให้ชีวิตพวกมัน จะปล่อยลูกโคตัวเมีย ๕๐๐ ตัว ให้ชีวิตพวกมัน
 สรุปรการไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เป็นการไม่สร้างกรรมชั่ว

๔.๔ หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับภาพของสัตว์มงคล

สัตว์สัญลักษณ์มงคลในศิลปะทิเบต เรียกว่าสี่สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ หรือ สี่สัตว์มงคล^{๓๔} อันประกอบไปด้วย มังกร เสือ สิงโตหิมะ และครุฑ มีความหมายแฝงเร้นหลักธรรมในพุทธชาryan มีการนำผืนผ้ามาพิมพ์เป็นธงมนต์ที่ประกอบไปด้วยบทสวดภาวนา และสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ทั้งสี่มุม ภาพมังกร สัญลักษณ์แทนพลังแห่งความอ่อนโยน เสือ สัญลักษณ์แห่งความเชื่อมั่น สิงโตหิมะ สัญลักษณ์แห่งความกล้าหาญและความสุขสันต์ และ ครุฑ สัญลักษณ์แทนปัญญา การนำธงมนต์มาผูกหรือแขวนไว้ตามบ้าน วัด หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีความหมายเปรียบดั่งถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธเจ้าได้แพร่ไปในท้องฟ้าอากาศ นำความสุข สันติ ความรัก ความเมตตาไปสู่พื้นโลก ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสรรพสัตว์ทั้งปวง

ภาพประกอบมังกร

ภาพประกอบมังกรสองตัวพันอยู่บนเสาทั้งสองข้างหน้าวิหารของพระอามิตาพุทธะ มังกรในภาษาทิเบตเรียกว่า ดรุก มีความหมายถึงเสียงแห่งสายฟ้า บางครั้งจึงนิยมเรียกกันว่า มังกรสายฟ้า ในคติพุทธศาสนาวัชรยานนั้น มังกรเป็นสัตว์พาหนะของพระไวโรจนะพุทธะ หนึ่งในพระธรรมาไนพุทธะทั้งห้าพระองค์ รูปลักษณะของมังกรจึงสะท้อนนัยของอำนาจเหนือท้องทะเล มังกรสถิตอยู่ในทิศตะวันตก เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ประจำธาตุน้ำ หลักธรรมที่ปรากฏ เป็นสัญลักษณ์หมายถึงพลังอำนาจแห่งการส่งสารไปถึง พลังแห่งความอ่อนโยน การสดับยินเสียงมังกรคำรามคือการได้ยินเสียงกระตุ้นจิตใจให้ตื่นขึ้นจากมายา ความเขลา ทำให้มนุษย์ได้ยินสรรพเสียงเหล่านั้น มังกรเป็นตัวแทนผู้ให้แสงสว่างและปัญญาอันสูงสุด

ภาพประกอบเสือ

ในภาพเป็นรูปเสือสองตัวยืนคู่กัน กำลังเฝ้ามองพระพุทธเจ้าที่กำลังเสด็จลงมาจากสวรรค์มายังโลกมนุษย์ เสือ ในภาษาทิเบตเรียกว่า ตัก เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ประจำทิศใต้ เป็นสัญลักษณ์แห่งความไว้วางใจ ความเชื่อมั่นในตนเอง การฝึกฝน ความระมัดระวัง และความสงบ เสือเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ประจำธาตุลม หลักธรรมที่ปรากฏ เปรียบได้ถึงความถ่อมตนในความสงบนิ่ง เป็นความรู้สึกของความเจียม เพราะการฝึกตนอย่างมีสมาธิด้วยความสงบนั้น คือหนทางรู้แจ้งในกายหน้า ในคติลามะมองโกลได้ยกย่องเสือในความหมายถึง พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ พระวัชรปาณีโพธิสัตว์ และพระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ตัวแทนแห่งความเมตตา อำนาจ และปัญญา

^{๓๔} ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล, ศิลปะทิเบต, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๔๒๔.

ภาพประกอบสิงโตหิมะหรือราชสีห์หิมะ

ในภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นรูปสิงโตหิมะสีขาว หรือราชสีห์หิมะ ประจำอยู่ทางด้านซ้าย และทางด้านขวา บนเสาของภาพฝาผนัง รูปลักษณะของสิงโตหิมะมีกายขาวทั้งตัว ส่วนแผงคอ หาง และขนบริเวณขาทั้งสองจะมีสีน้ำเงินและสีเขียว ลักษณะพลั้วไหวร่าเริงและมีอิสรเสรี สิงโตหิมะในภาษาทิเบตเรียกกันว่า “กั๋ง” เป็นสัตว์วิเศษที่อาศัยอยู่ทางทิศตะวันออก หลักธรรมที่ปรากฏ เป็นสัญลักษณ์แห่งความกล้าหาญ ความยินดีเบิกบาน จิตใจที่อิสระกระจำงใส กายและใจที่สูงส่ง่า กล้าหาญ ความสุขสันต์ ความเยาว์วัย และ พลังแห่งความดีงาม เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ในฐานะผู้พิทักษ์ปกป้องพระพุทธศาสนา ประจำบริเวณฐานพุทธบัลลังก์ ทั้งซ้าย และ ขวา สะท้อนถึงหลักแห่งความสมดุลคือ สิงโตหิมะตัวเมียจะอยู่ทางด้านขวา ตัวผู้จะอยู่ทางด้านซ้าย

ภาพประกอบพญาครุฑ

ภาพพญาครุฑ กางปีก สถิตอยู่กึ่งกลางบนสุดของภาพฝาผนัง ครุฑ ในภาษาทิเบตเรียกว่า คยุง เป็นหนึ่งในสัตว์ศักดิ์สิทธิ์แห่งคติทิเบตเป็นสัญลักษณ์ของความห้าวหาญและไม่เกรงกลัวในสิ่งใด เป็นสัตว์ประจำอยู่ที่ทิศเหนือ ความยิ่งใหญ่ของครุฑเปรียบดังราวความแข็งแกร่งและพลังอำนาจในการทะยานไปเบื้องหน้าโดยไม่หันหลังกลับ ครุฑประจำธาตุไฟ หลักธรรมที่ปรากฏ ครุฑเป็นตัวแทนแห่งปัญญาญาณแบบสำเร็จสมบูรณ์ พลังอำนาจเหนือท้องฟ้า อิสรเสรี ความหวัง รวมทั้งยังมีความหมายถึงการพิชิตโรคภัยไข้เจ็บและฟันฝ่าภัยอันตรายทั้งปวง ครุฑเป็นสัตว์พาหนะของพระอโฆสิทธิพุทธะ หนึ่งในพระธยานิโพธิ์ทั้งห้าพระองค์ หลักธรรมที่ปรากฏ หลักของอำนาจธรรม ที่นำมาคุ้มครอง ปกปักษ์รักษาและการลงโทษ อำนาจหรือฤทธิ์ ของครุฑเป็นมหาอำนาจอันยิ่งใหญ่ เป็นสิทธิอำนาจอันเฉียบขาด ที่สามารถลบล้างอาถรรพ์และคุณไสยได้ทั้งปวง ภูตผีปีศาจกลัวไม่กล้าเข้าใกล้ เป็นสื่อความเจริญรุ่งเรือง ยศถาบรรดาศักดิ์มาสู่ชีวิตหน้าที่การงาน ปกป้องคุ้มครอง ป้องกันภัย เป็นคงกระพันเป็นเมตตา มหานิยม นำความร่มเย็นเป็นสุขมาให้ ทำมาค้าขายดี เป็นสื่อโชคลาภ นานาประการ สัตว์ร้าย เขี้ยวสาธิต ภูเงี้ยวเขี้ยวขอ อสรพิษ ไม่กล้ากล้ำกายเข้าใกล้ เพราะเกรงตบะบารมีขององค์พญาครุฑเป็นที่สุด

ภาพประกอบพญานาค

ภาพพญานาคมาในรูปของนาครหญิงสาว มีลำตัวยาว กำลังขึ้นมาจากน้ำ ในมือถืออัญมณี เพื่อเตรียมถวายสักการะพระพุทธรองค์ นาคเป็นสัตว์มหัศจรรย์ที่อาศัยอยู่ในโลกบาดาล แต่มีฤทธิ์มากสามารถที่จะแปลงร่างเป็นมนุษย์ได้ มีเรื่องเล่าว่าได้แปลงร่างเป็นมนุษย์แล้วมาขอบวชในพระพุทธศาสนา แต่ถูกจับได้จึงได้ต่อรองว่าถ้ามนุษย์จะบวชเป็นพระภิกษุ ขอให้เรียกว่าบวชนาค เพื่อเป็นตัวแทน เพราะตนเองต้องการที่จะบวชเป็นพระภิกษุ หลักธรรมที่ปรากฏ พญานาค ภูใหญ่ มีหงอน สัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ ความมีวาสนา และ บันไดสายรุ้งสู่จักรวาล เป็นผู้มั่งคั่งมีฤทธิ์ จากการจำศีลบำเพ็ญภาวนา ศรัทธาในพุทธศาสนา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น พญานาค มีพิษร้าย สามารถทำอันตรายผู้อื่นได้ด้วยพิษ มีถิ่นที่อยู่เป็นสัดส่วนในภพหนึ่งต่างหาก จะมีเป็นบางครั้ง ที่มนุษย์สามารถมองเห็นได้ พญานาค เป็นทั้งเอกลักษณ์ของความดี และความไม่ดี นาคได้แสดงความ

ดีในคราวที่ได้แผ้วร้างปกป้องพระพุทธรองค์เพื่อปกป้องพายุฝน ในขณะที่พระพุทธรองค์กำลังนั่งสมาธิพิจารณาธรรม เป็นที่มาของพระพุทธรูปปางนาคปรก ผู้ที่เกิดวันเสาร์นิยมที่จะนำมาบูชา

นาคเป็นศัตรูกับครุฑ ในทิเบตมีภาพทั้งกำชื้อ ครุฑยุคนาค มีนัยความหมายถึงการพิชิตอุปสรรค ภัยอันตราย และโรคภัยไข้เจ็บ เนื่องเพราะครุฑคือความหมายของพลังอำนาจ นาค หมายถึงอุปสรรคและความกลัว

ภาพประกอบนกยูง

ในภาพเป็นรูปนกยูงรำแพน หลักธรรมที่ปรากฏ ในชาดกของพุทธศาสนา ปรากฏตำนานนัจจชาดก^{๓๕} ซึ่งเป็นเรื่องพระพุทธรเจ้า ที่มาเกิดเป็นพญาหงส์ มีบาร์มีเหนือกว่านกทั้งปวง สัตว์ป่าทั้งป่าหลายเกรงกลัว ใน นัจจชาดก ว่าด้วยผู้ขาดหิริโอตตัปปะ อดีตกาลย้อนไปแต่ครั้งต้นกับ ครั้งที่โลกยังสวยงามและอุดมสมบูรณ์ หมู่สัตว์ทั้งหลายต่างเคารพซึ่งกันและกัน ไม่ล่วงเกินกล่าวร้ายกัน ในหิมพานต์ป่าใหญ่ครั้งนั้น ยังมีพญาหงส์เป็นหัวหน้าหมู่ทั้งปวง คราวหนึ่งถึงเวลาการมีคูครองของธิดาพญาหงส์ ซึ่งเจริญวัยเป็นสาวและสวยงามกว่า วิหคใดๆ เมื่อพญาหงส์ประกาศให้นกหนุ่มๆ ทั้งหลายมาชุมนุมกันเพื่อเลือกคู่ ธิดาซึ่งเป็นสาววัยกำดัด ก็ยิ่งงดงามจนชื่อเสียงก่อกจรขจาย เป็นที่ใฝ่ปองของนกทั้งหิมพานต์ เมื่อเวลาผ่านไปพอสมควร ธิดาพญาหงส์ก็แสดงความพึงพอใจ นกยูงหนุ่มตัวหนึ่ง อันนกยูงนั้น มันลำพองในความงามของตนอยู่แล้ว ครั้นได้รับเกียรติ ได้รับคำยินยอมเข้า นิสัยเยือกเย็นก็กำเริบขึ้น นกยูงหนุ่มเชิดคอต้ง ออกไปกลางลานโล่ง แล้วโชว์ขนหางออกกล้าแพน หันไปหันมาอวดของดีในตัวอย่างไม่อายใคร หันกันไปทางโน้นทางนี้ พญาหงส์ทอกล่าว่าเสียงของเธอช่างไพเราะจับใจ แผ่นหลังก็สวยงาม สร้อยคอก็เปรียบประดุจดั่งสีแก้วไพฑูรย์ และกำหางก็ยาวตั้งงา แต่เราจะไม่ให้ลูกสาวแก่เธอ เพราะการรำแพนหางร้ายรำไม่รู้จักกาลเทศะ เธอขาด หิริ คือความไม่ละอายใจ ขาดโอตตัปปะ คือความไม่เกรงคำนินทา จึงทำให้ประจานตนอย่างนี้ เธอคงไม่เหมาะที่จะเป็นคู่กับธิดาของเรา นกยูงถูกขับไล่ออกไปแต่บัดนั้น หงส์น้อยแสนสวย ถูกยกให้เป็นคู่กับหงส์หนุ่มที่มาเลือกคู่ด้วยความเหมาะสม ได้ครองรักกันไปจนสิ้นอายุขัย นกยูงได้กำเนิดเป็นภิกษุผู้ขาดหิริโอตตัปปะ ส่วนพญานก เสวยพระชาติเป็น องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ภาพประกอบกวางหมอบ

ในภาพเป็นรูปกวางสองตัวหมอบอยู่ระหว่าง วงล้อธรรมจักร รูปวงกลมธรรมจักร หมายถึงพระธรรมที่พระพุทธรองค์ทรงแสดง ในสุวัณณมิกชาดก^{๓๖} ว่าด้วยพญากวางทอง วันหนึ่งกวางผู้ติดบ่วงของนายพราน ภรรยาของพญาเนื้อโฬิสสัตว์เมื่อจะให้พญาเนื้อเกิดอุตสาหะจึงกล่าวว่าพญาเนื้อผู้มีเท้าดุทองคำ ท่านจงพยายามดึงเถิดจงกัดบ่วงหนึ่งให้ขาด ฉันจะรื่นรมย์อยู่ในป่าผู้เดียวไม่ได้ พญาเนื้อโฬิสสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่าฉันพยายามดึงอยู่ก็ไม่สำเร็จ ฉันตะกุกพื้นดินอย่างแรง บ่วงหนึ่งอันเหนียวก็ยิ่งบาดเท้าของฉัน นางเนื้อกล่าวแก่นายพรานว่านายพราน ท่านจงปลดไปไม้ ชักดาบออกมาฆ่าข้าพเจ้าก่อนแล้วจงฆ่าพญาเนื้อในภายหลัง นายพรานได้ฟังดังนั้นมีจิตเลื่อมใส จึงกล่าวว่า เราไม่เคยได้ยินหรือได้เห็นมาก่อนว่าแม่เนื้อพูดภาษามนุษย์ได้ นี่แม่เนื้อผู้เจริญ ตัวเจ้าและพญา

^{๓๕} ชุ.ชา. เอกก. (ไทย) ๒๗/๓๔/๑๘.

^{๓๖} ชุ.ชา. เอกก. (ไทย) ๒๗/๕๓/๒๐๘.

เนื้อตัวนี้จึงเป็นสุขเกิด นางพญาเนื่อกกล่าวว่านายพราน วันนี้ข้าพเจ้าเห็นพญาเนื้อพ้นจากอันตราย แล้วย่อมรำเริงฉันทขอท่านพร้อมกับญาติทั้งหมดจงรำเริงฉันทนั้นเกิด

ภาพประกอบสังสารวัฏ ปฏิจจสมุปบาท

ภาพกงล้อแห่งกาลเวลา ภาพจักร หรือสังสารจักร วาดอยู่บนด้านล่างของเสาทั้งสองข้างของผนังโค้ง เป็นรูปวงกลมที่มหากาฬใช้ปากคาบพร้อมมือเท้าเกาะอยู่ ภาพนี้เป็นการแสดงพุทธปรัชญาด้วยภาพที่มีสีสันเด่นสะดุดตา เป็นกงล้อเปรียบเทียบ โดยแบ่งภาคเนื้อหาออกเป็นส่วนๆ ตามกงล้อในเส้นวงกลม มีจุดศูนย์กลางแสดงตำแหน่งกึ่งกลางแล้วจึงแผ่ขยายเรื่องราวไปบนวงกลมชั้นต่างๆ ที่อยู่ด้านนอก หลักธรรมในเรื่องปฏิจจสมุปบาทที่เป็นสภาวะให้เกิดทุกข์^{๓๗} เริ่มตั้งแต่ อวิชชา แปลว่าความไม่รู้อย่างแจ่มแจ้งคือไม่รู้ในการแก้ปัญหาความทุกข์ภายในจิตใจ คือไม่รู้วิธีสั่งสั่งไม่รู้ทุกข์คืออะไร ไม่รู้วิธีที่ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ เป็นความเผลอ ความมึนบอดในทางจิตใจ สังขาร แปลว่าความปรุงแต่งของอวิชชา มีความหมายแบ่งออกเป็น ๔ ส่วนดังนี้ ๑. เป็นสังขารที่เป็นวัตถุภายนอก ๒. เป็นสังขารที่เป็นชีวิตฝ่ายร่างกาย ที่มีธาตุ ดิน น้ำ ลม และไฟ มาประชุมกัน ๓. สังขารที่เป็นความปรุงแต่งภายในใจ เป็นความคิด ความรู้สึก และ ๔. สังขารที่เป็นความปรุงแต่งของอวิชชา ที่เปลี่ยนแปลง เกิดดับ

วิญญาณ แปลว่ารู้แจ้ง หมายถึงธรรมชาติที่ทำหน้าที่รับรู้อารมณ์ภายนอก หก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ การรู้แจ้งที่มาจาก หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เป็นเบื้องต้นยังไม่สามารถปัญหาได้ จำต้องใช้ สติปัญญา หรืออวิชชา และวิญญาณ คือลักษณะเป็นอนัตตาที่ไม่มีตัวตนที่เที่ยงแท้แน่นอน

นามรูป หมายถึง กาย กับจิต อุปมาเหมือนรถยนต์ กับคนขับรถ ที่จะต้องไปด้วยกัน หมายความว่าชีวิตมีหนึ่งเดียวแต่มีองค์ประกอบสองคือ นามรูปต้องอาศัยซึ่งกันและกัน สฬายตนะ แปลว่าเครื่องเชื่อมต่อหกคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เรียกว่าอินทรีย์ แปลว่าความเป็นใหญ่ สฬายตนะ คือสิ่งที่ทำหน้าที่เชื่อมต่อกับอารมณ์ภายนอก ถ้ามีวิชชาสฬายตนะก็ไม่เกิด แต่เพราะ อวิชชาเป็นต้นเหตุ สฬายตนะจึงเกิดมีขึ้นมา และเป็นเหตุปัจจัยให้มีสิ่งอื่นต่อไป

ผัสสะ แปลว่าการกระทบ หรือการสัมผัส ต้องอาศัยปัจจัย สามอย่างทำงานร่วมกัน คืออายตนะภายใน อายตนะภายนอก และวิญญาณ ผัสสะเกิดขึ้นได้หกทาง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในภาพอุปมาเหมือนกับชายหนุ่ม หญิงสาวกำลังสัมผัสสออดรัดกันอยู่ ก็หมายถึงการสัมผัสหรือการกระทบ อันเนื่องมาจากสฬายตนะ ถ้ามีวิชชา ผัสสะก็ไม่เกิด วางจากผัสสะ แต่เพราะมีอวิชชาเป็นต้นเหตุผัสสะจึงเกิดขึ้นมา

เวทนา แปลว่าความรู้สึก เป็นความรู้สึกทางระบบประสาท เป็นธรรมชาติที่เนื่องอยู่กับกาย อยู่ระหว่างกายกับจิต กายอยู่ภายนอก จิตอยู่ภายใน ส่วนเวทนานั้นอยู่ตรงกลาง มีสามกลุ่มใหญ่ๆคือ ทุกขเวทนา ความรู้สึกในฝ่ายที่ไม่ดี สุขเวทนา คือความรู้สึกในฝ่ายดี และ อทุกขมสุขเวทนา คือความรู้สึกที่ยังไม่แน่ว่าดี หรือไม่ดี เวทนาคือความรู้สึกอย่างแจ่มแจ้งในความเป็นจริง ในภาษาธรรมนั้น

^{๓๗} พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา, คู่มือศึกษาภาพปฏิจจสมุปบาท, (กรุงเทพฯ: สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓.

เวทนาไม่มี เวทนาไม่เกิด ใช้คำว่ามีก็เหมือนไม่มี แต่เพราะมี อวิชา คือความไม่รู้นี้เองเป็นต้นเหตุ จึงทำให้เวทนามีความหมายขึ้นมา

ตัณหา แปลว่าความอยากหมายถึงความต้องการที่ประกอบด้วยอวิชา ถ้าประกอบด้วย ปัญญาหรือวิชาแล้ว เรียกว่า สัมมาสังกัปปะคือ ความปรารถนาที่ถูกต้อง ตัณหา มี ๓ อย่างคือ กามตัณหา คือความอยากหรือความต้องการในกาม ภวตัณหา คือความอยากมี อยากเป็น และ วิภวตัณหา คือความอยากจะไม่มี อยากจะไม่เป็น

อุปาทาน แปลว่าความยึดมั่น ถือนั่น เป็นความยึดมั่นติดพันที่ประกอบด้วยอวิชา อุปาทาน มี ๔ อย่างคือ กามุปาทาน ความยึดมั่นในกาม ทิณฺณอุปาทาน ความยึดมั่นถือนั่นในทิณฺณความคิด ความเห็นของตนเอง สิลฺลุปาทาน คือความยึดมั่นในศีลและพรต คือการรักษาศีลอย่างมกมาย และ อตฺตวาอุปาทาน คือความยึดมั่น ถือนั่นว่าเป็นอัตตา เป็นอันว่า อุปาทานคือ ความยึดมั่น ถือนั่น ด้วยอำนาจของความงมงาย

ภพ แปลว่า ความมี ความเป็น หมายถึงความรู้สึกว่าเรามี เราเป็น ที่ท่านอาจารย์พุทธทาส ใช้คำว่า ตัวกู ของกู ภพมีหลักอยู่ ๓ อย่างคือ กามภพ รูปภพ และ อรูปภพ ในภาพ อุปมาเหมือนกับ ผู้หญิงท้องแก่ใกล้จะถึงกำหนดคลอด หมายความว่าเมื่อมีภพ ความรู้สึกตัวเรา ของเราหรือ ตัวกู ของกูเกิดขึ้น สิ่งที่เราเรียกว่าทุกข์ก็จะตามมา แต่ถ้ามีวิชา หรือสติปัญญา ภพก็ไม่เกิด ว้างจากภพแต่เพราะ อวิชาเป็นต้นเหตุ ภพจึงเกิดขึ้นมา

ชาติ แปลว่าเกิด หมายถึง เกิดความทุกข์ขึ้นมาในจิตใจ การเกิดหรือการกำเนิดมี ๓ ความหมายคือ การเกิดในทางวิทยาศาสตร์ มีการเกิดจากครรภ์ การเกิดจากไข่ และการเกิดจากเถา ไคล ส่วนการเกิดทางไสยศาสตร์ คือการเกิดเพราะการตาย ดวงวิญญาณออกจากร่างกาย ไปเกิดใหม่ ในภพต่างๆ และการเกิดในทางพุทธศาสนา หมายถึงการเกิดขึ้นมาทางจิตใจ เป็นนามธรรม เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น ในพระไตรปิฎก เรื่องอัคคัณฺฐสูตร^{๓๘} กล่าวถึงความบริสุทธิ์ แห่งวรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และ ศูทร ที่เกิดมาด้วยกรรม ไม่ใช่ พราหมณ์ที่อ้างตัวว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

ความทุกข์ คือสภาพจิตที่เหน็ดเหนื่อย กระทบกระส่ายไม่สงบ ซึ่งเป็นได้ทั้งสอง ฝ่ายพอใจ และไม่พอใจ คือฝ่ายบวก และฝ่ายลบ ประกอบไปด้วย ความแก่ ความชรา มรณะคือความตาย โสกะ คือความเศร้าใจ ปริเทว คือความคร่ำครวญรำไรรำพัน ทุกขะ เป็นความทหนยาก โทมนัส คือความ เสียใจ อุปายาส คือความตรอมใจหรือความเหี่ยวแห้งใจอย่างยิ่ง สรุปว่าความทุกข์เกิดขึ้นมาเพราะ อำนาจของอวิชาอำพรางอยู่เบื้องหลัง มีความไม่รู้เป็นต้นเหตุ

ภาพรอบนอก เป็นภาพยักษ์ หรือพญามาร หมายถึงกิเลส มาร แปลว่าผู้ให้ตาย มี ๕ ประการคือ กิเลสมาร หมายถึงผู้ให้ตายคือกิเลส เช่นความรัก ความโกรธ ความเกลียด เป็นต้น ชนธมาร หมายถึงผู้ให้ตายคือชนธ คือร่างกายเกิดโรคร้าย ไข้เจ็บต่างๆ อภิสังขาร คือผู้ให้ตายด้วยความ ประทุษร้ายในความคิดต่างๆ เทวปุตตมาร หมายถึงสิ่งกีดขวาง เพราะชาวพุทธตั้งความหวังไว้ว่าเมื่อ ทำบุญให้ทานแล้วจะได้ไปเกิดเป็นเทพบุตร เทพธิดา บนสวรรค์ มัจจุมาร แปลว่าสิ่งกีดขวาง คือความ ตายเป็นอุปสรรค ตัดโอกาสที่จะก้าวหน้าต่อไปในความดีทั้งหลาย

^{๓๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑/๘๓.

วงกลม ๑๒ ซึ่งหมายถึง อริยสัจที่มี ปริวัฏฏสาม มีอาการ ๑๒ คือพระนิพพานมีอริยสัจหนึ่งเดียว แต่มีองค์ประกอบ สี่ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรจ และมรรค

สรุปภาพปฏิจาสุมุปปาต คือ ทฤษฎีความสัมพันธ์ทั้งหลาย พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาหลักการนี้เป็นเบื้องต้นหลังจากตรัสรู้ กรอบใหญ่ของปฏิจาสุมุปปาตคือ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ โลกนี้หมุนเวียนเปลี่ยนไปตามกรอบปฏิจาสุมุปปาต

๔.๕ หลักพุทธธรรมเรื่องกรรมที่สัมพันธ์กับภาพสวรรค์ และ นรก

ในภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นเรื่องไตรภูมิ หรือ สามโลก ที่เป็นหลักธรรมของเรื่องการกระทำของมนุษย์และสัตว์ กรรมหมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือทำด้วยความตั้งใจหรือตั้งใจทำ การกระทำกรรมที่ดีเรียกว่า กรรมดี การกระทำที่ชั่ว เรียกว่ากรรมชั่ว กรรมจำแนกตามคุณภาพหรือตามธรรมที่เป็นมูลเหตุมี ๒ คือ ๑. อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล กรรมชั่วคือเกิดจากอกุศลมูล ๒. กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล กรรมดี คือเกิดจากกุศลมูล ภูมิ หมายถึง ภาวะของจิตที่มีลักษณะ หรืออยู่ในระดับต่างๆ ภูมิเบื้องต้นเรียกว่าอบายภูมิมีอยู่ ๔ ได้แก่ เปรต นรก สัตว์เดรัจฉาน และอสุรกาย ภูมิเบื้องต้นได้แก่ มนุษย์ กับ สวรรค์

กรรมจำแนกตามทวารคือทางที่ทำการกรรมมี ๓ คือ ๑. กายกรรม การกระทำทางกาย

๒. วจีกรรม การกระทำทางวาจา ๓. มโนกรรม การกระทำทางใจ

ในภาพรวมคือผลของกรรมผู้ที่กระทำความดีก็ได้ไปเสวยสุขอยู่บนสวรรค์ แต่ผู้ที่กระทำความชั่วก็ต้องไปเสวยผลของความทุกข์ทรมานในขุมนรก ภูมินรก ผู้ที่จะไปเสวยทุกข์ได้ต่อเมื่อตายทางร่างกายเสียก่อน ในชาตินี้เป็นคนก่อกรรมทำชั่ว สร้างปัญหาให้กับสังคมเป็นประจำ พอร่างกายนี้ตายไป ดวงวิญญาณไปสู่เมืองนรก ถูกทรมานด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งภาพหลักๆ ของนรกก็คือภาพสีแดงแสดงถึงความร้อนหรือไฟในนรก ผู้ที่ผิดศีลเรื่องการฆ่าสัตว์จะเป็นภาพที่ร่างกายถูกทิ่มแทงด้วยเหล็กแหลม ถูกเลื่อยร่างกาย ผู้ที่ไปลักขโมยก็จะถูกพวกเจ้าหน้าที่นรกตัดมือตัดอวัยวะ ผู้ที่ประพฤติผิดในกามก็จะถูกทิ่มแทงที่อวัยวะเพศ ผู้ที่พูดโกหก ก็จะถูกทรมานด้วยการถูกเลื่อยปาก และผู้ที่ดื่มสุราเมรัยก็จะถูกลูกไปกรอกปาก เป็นต้น

พระไตรปิฎก เรื่องนัตถิกทิกขุกับอถตถิกทิกขุ^{๓๙} กล่าวว่าสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิกขุอย่างนี้ว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเซ่นสรวงก็ไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีทำชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดา ไม่มีคุณโอปปาติกสัตว์ก็ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ก็ไม่มีในโลก สมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งมีวาตะเป็นข้าศึกโดยตรงต่อสมณพราหมณ์เหล่านั้น พวกเขาถือว่าอย่างนี้ว่า ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเซ่นสรวงก็มีผลผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีทำชั่วมี โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามีคุณ บิดามีคุณโอปปาติกสัตว์มีอยู่ สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ก็มีอยู่ในโลก พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนี้ว่า

^{๓๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔/๑๗.

อย่างไร สมณพราหมณ์เหล่านี้มีวาตะขัดแย้งกันโดยตรง มิใช่หรือ พราหมณ์และคหบดีเหล่านั้น กราบทูลว่า ไซ้ พระพุทธเจ้าข้า โทษปฏิบัติผิดแห่งการ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์ ๒ จำพวก นั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะอย่างนี้มีทิฐิอย่างนี้ว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มี ผล การเซ่นสรวงก็ไม่มีผล ฯลฯ สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้า ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้แจ้ง ก็ไม่มีในโลก สมณพราหมณ์เหล่านั้น พึงหวังข้อนี้ได้ คือ จักเว้นกุศลธรรม ๓ ประการนี้ได้แก่ กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต จักสมาทาน อกุศลธรรม ๓ ประการนี้ได้แก่ กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต แล้วประพฤติอยู่ข้อนั้นเพราะเหตุ ไร เพราะสมณพราหมณ์เหล่านั้นไม่เห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกุศลธรรม ไม่ เห็นอานิสงส์ในเนกขัมมะอันเป็นฝ่ายผ่องแผ้วแห่งกุศลธรรมหนึ่ง โลกหน้ามี แต่เขากลับเห็นว่า โลกหน้าไม่มี ความเห็นนั้นของเขาจึงเป็น มิจฉาทิฎฐิ โลกหน้ามีแต่เขาดำริว่า โลกหน้าไม่มี ความดำรินของเขาจึงเป็น มิจฉาสังกัปปะ โลกหน้ามี แต่เขากล่าวว่า โลกหน้าไม่มี วาจานั้น ของเขาจึงเป็นมิจฉาวาจา โลกหน้ามีเขากล่าวว่า โลกหน้าไม่มี ผู้นี้ย่อมทำตนเป็นข้าศึกต่อ พระ อรหันต์ผู้รู้แจ้งโลกหน้า โลกหน้ามี เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่า โลกหน้าไม่มี การที่เขาทำให้ผู้อื่น เข้าใจเช่นนั้น เป็นการทำให้เข้าใจผิดจากความเป็นจริง และเขายังจะยกตนข่มผู้อื่น ด้วยการ ทำให้เข้าใจผิดจากความเป็นจริงนั้น โดยนัยนี้ เริ่มต้นเขาก็ละทิ้งความเป็นผู้มีศีลตั้งงามแล้วตั้งตน เป็นคนทุศีล เพราะมิจฉาทิฎฐิเป็นปัจจัยบาปอกุศลธรรมเป็นอเนกเหล่านี้ คือ มิจฉาทิฎฐิ มิจฉา สังกัปปะ มิจฉาวาจาความเป็นข้าศึกกับพระอรียะ การทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิดจากความเป็นจริง การยกตนข่มผู้อื่น ย่อมเกิดขึ้น ด้วยประการอย่างนี้ พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย

ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น วิญญูชนย่อมเห็นประจักษ์ชัดดังนี้ว่า ถ้าโลกหน้าไม่มี เมื่อเป็นอย่างนี้ บุรุษบุคคลนี้หลังจากตายแล้วจักทำตนให้มีความสุขสวัสดิ์ได้ ถ้าโลกหน้ามีจริง เมื่อเป็น อย่างนี้ บุรุษบุคคลนี้หลังจากตายแล้ว จักไปเกิดในอบาย ทุกติวินิบาตนรก ถ้าโลกหน้าไม่มีจริง คำ ของสมณพราหมณ์เหล่านั้นจะจริงหรือไม่ก็ช่างเถิด เมื่อเป็นเช่นนั้น บุรุษบุคคลนี้ย่อมถูกวิญญูชน ตีเตียนได้ในปัจจุบันว่า เป็นบุรุษบุคคลผู้ทุศีล เป็นมิจฉาทิฎฐิ เป็นนัตถิกวาตะถ้าโลกหน้ามีจริง บุรุษบุคคลนี้จะได้รับโทษในโลกทั้ง ๒ คือ ๑. ในปัจจุบันถูกวิญญูชนตีเตียนได้ ๒. หลังจาก ตายแล้วจักไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก อย่างนี้ อปินณกรรมนี้ ที่บุคคลนั้นสมาทานให้ บริบูรณ์ไม่ดี แพร่ดั่งไปฝ่ายเดียวย่อมละเหตุที่เป็นกุศล ด้วยประการอย่างนี้ คุณแห่งการปฏิบัติชอบ พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย

บรรดาสมณพราหมณ์ ๒ จำพวกนั้น สมณพราหมณ์เหล่าใดผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฐิอย่าง นี้ว่า ทานที่ให้แล้วมีผล ฯลฯ สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้า ด้วยปัญญาอันยิ่ง เองแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้แจ้ง มีอยู่ในโลก สมณพราหมณ์เหล่านั้นพึงหวังข้อนี้ได้ คือ จักเว้นอกุศลธรรม ๓ ประการนี้ได้แก่ กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต จักสมาทานกุศลธรรม ๓ ประการนี้ได้แก่ กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต แล้วประพฤติอยู่ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะ สมณพราหมณ์เหล่านั้นเห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งอกุศลธรรม เห็นอานิสงส์ใน เนกขัมมะอันเป็นฝ่ายผ่องแผ้วแห่งกุศลธรรมหนึ่ง โลกหน้ามี เขาเห็นว่า โลกหน้ามีจริง ความเห็นนั้นของเขา จึงเป็น สัมมาทิฎฐิ โลกหน้ามีจริงเขาดำริว่า โลกหน้ามีจริง ความดำรินของเขา

เขาจึงเป็น สัมมาสังกัปปะ โลกหน้ามีจริงเขากล่าวว่า โลกหน้ามีจริง วาจาอันของเขาจึงเป็น สัมมาวาจา โลกหน้ามีจริง เขากล่าวว่า โลกหน้ามีจริง ผู้นี้ชื่อว่าไม่ทำตนเป็นข้าศึก กับพระอรหันต์ผู้รู้แจ้งโลกหน้า โลกหน้ามี เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่า ‘โลกหน้ามีจริง’ การที่เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจเช่นนั้น เป็นการทำให้เข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริง และเขา ย่อมไม่ยกตนข่มผู้อื่น ด้วยการทำให้เข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริงนั้น โดยนัยนี้ เริ่มต้น เขาก็ละทิ้งความเป็นผู้ทุศีล แล้วตั้งตนเป็นคนมีศีลดีงาม

เพราะสัมมาทิฐิเป็นปัจจัย กุศลธรรมเป็นอนึ่งเหล่านี้คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา ความไม่ เป็นข้าศึกกับพระอริยะ การทำให้เข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริง การไม่ยกตน การไม่ ข่มผู้อื่น ย่อมเกิดขึ้น ด้วยประการอย่างนี้ พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น วิญญูชน ย่อมเห็นประจักษ์ชัดดังนี้ว่า ถ้าโลกหน้ามี เมื่อเป็นอย่างนี้ บุรุษบุคคลนี้ หลังจาก ตายแล้วจักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้าโลกหน้าไม่มีจริง คำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นจะจริงหรือไม่ก็ช่างเถิด เมื่อเป็นเช่นนั้น บุรุษบุคคลนี้ก็ย่อมได้รับคำสรรเสริญ จากวิญญูชนในปัจจุบันว่า ‘เป็นบุรุษบุคคลผู้มีศีล เป็นสัมมาทิฐิ เป็นอติธิกวาทะ ถ้าโลกหน้ามีจริง บุรุษบุคคลนี้ก็จะได้รับคุณในโลกทั้ง ๒ คือ ในปัจจุบัน วิญญูชนย่อมสรรเสริญ หลังจากตายแล้ว จักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ อย่างนี้ อปโลกธรรม นี้ที่บุคคลนั้นสมทานให้บริบูรณ์แล้ว แพร่ดังไปทั้งสองฝ่ายย่อมละเหตุที่เป็นอกุศลได้ด้วยประการอย่างนี้

สรุป

หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในศาลาจันทิ วัดป่าภูริทัตตปฏิปหาราม ภายหลังจากการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธองค์แล้ว พระพุทธศาสนาก็ได้เผยแผ่ออกไปในรูปแบบพระธรรม โดยสาวกของพระพุทธองค์ จนกระทั่งเกิดการผิดเพี้ยนไปในเรื่องของหลักธรรมเดิม จึงได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นหลายครั้ง ต่อมามีการพัฒนาการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนออกไป หลากหลายรูปแบบ ขณะที่ดำรงถ่ายทอดพุทธประวัติ หลักธรรม และชาดกต่างๆ แต่ศิลปะเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดพระธรรมที่เป็นรูปธรรม เมื่อเห็นก็เข้าใจได้ง่าย พุทธศิลปะจึงได้แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง จนเกิดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ดำรงคงอยู่และสืบต่อกันมาเป็นเวลากว่า ๒ พันปี กระทั่งปัจจุบันในยุคที่พุทธศาสนารุ่งเรือง โดยเฉพาะวัด นอกจากจะเป็นแหล่งรวมสรรพวิชาแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญในการสอนจริยธรรมให้แก่ผู้คนผ่านงานพุทธศิลปะ โดยมีเครื่องมือที่สำคัญ อาทิเช่น จิตรกรรมฝาผนัง รูปแกะสลัก วรรณคดีและศิลปะอื่น ๆ หากพิจารณาจากหลักฐานทางโบราณคดี อาจถือได้ว่าวัดในพุทธศาสนาเป็นต้นกำเนิดศิลปะวิทยาการแห่งโลก

วัดป่าภูริทัตตปฏิปหาราม จึงได้มีจิตรกรรมฝาผนัง โครงเรื่องไตรภูมิ ในพุทธศิลปะวัชรยาน เพื่อเป็นการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนผ่านรูปภาพต่างๆ ซึ่งภาพแต่ละภาพก็ได้ซ่อนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มหายาน และ วัชรยาน สัมพันธ์กันอย่างกลมกลืน

๔.๖ สัมภาษณ์ พระภิกษุสงฆ์ และศาสนิกชน เรื่องภาพจิตรกรรมฝาผนังใน ศาลาจุนโท วัดป่าภูก้อนปฏิบัติปัทมธรรม

๔.๖.๑ สัมภาษณ์พระภิกษุ ๓ พระองค์

๑). พระอาจารย์เด่น นันทิโย อายุ ๔๕ พรรษา เจ้าอาวาสวัดป่าดอยมูเซอร์ สาขาปฏิบัติ
ภาวนา วัดป่าภูก้อนปฏิบัติปัทมธรรม ดอยมูเซอร์ อ.แม่สอด จ.ตาก

๒). พระอาจารย์บุญช่วย ปัญญวัฒน์ อายุ ๔๓ พรรษา เจ้าอาวาสวัดป่าภูก้อนปฏิบัติปัทม
ธรรม อ.สามโคก จ.ปทุมธานี

๓). พระอาจารย์บัว ปริบูรณ์ อายุ ๓๙ พรรษา พระอัครมุนีฐานสายพระอาจารย์มั่น
ภูริทัตโต ไม่ได้สังกัดวัดที่อยู่ประจำแต่จะจาริกไปตามแนวป่า เขา บริเวณภาคเหนือ
ตะวันออกเฉียงเหนือ ลำพังเพียงองค์เดียวตลอดการเป็นพระภิกษุของท่าน

๔.๖.๒ สัมภาษณ์กรรมการวัด พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติภาวนาจำนวน ๖ ท่าน

๑). ม.ร.ว.นิติวัตร เกษมศรี กรรมการผู้เริ่มก่อตั้งวัดป่าภูก้อนปฏิบัติปัทมธรรม

๒). พอ.พงศ์ธร ปรีดีพันธุ์ กรรมการวัดป่าภูก้อนปฏิบัติปัทมธรรม

๓). นายสถาวร ศรีอำนาจ จิตรกรที่ปรึกษางานจิตรกรรมฝาผนัง

๔). นางจิตติมา ดันติกนกพร ผู้มาปฏิบัติธรรมภาวนา

๕). นางสาวเพ็ญแข เพ็ญพา ศิลปินอิสระ ที่ปรึกษางานพุทธศิลป์

๖). นายจะเกา แซ่โล้ว (ชัชวาล บุรินทร์บรรบต) ชาวเขาเผ่ามูเซอร์ดำ หมู่บ้านห้วยปลาหลด
ดอยมูเซอร์ อ.แม่สอด จ.ตาก ศิษย์หลวงปู่เจี๊ยะผู้ดูแลช่วยเหลือครูบาอาจารย์บนดอยมูเซอร์

๔.๖.๓ คำถามวิจัย

๑) พระพุทธศาสนาเถรวาท มหายาน และวัชรยาน เป็นอย่างไร?

๒) ภาพจิตรกรรมฝาผนังรูปแบบพุทธวัชรยานในศาลาจุนโทเป็นอย่างไร?

๓) ภาพจิตรกรรมฝาผนังมีส่วนในการเผยแผ่พุทธศาสนาอย่างไร?

สรุปผลการสัมภาษณ์

๑) พระพุทธศาสนาเถรวาท มหายาน และวัชรยาน เป็นอย่างไร?

พระอาจารย์เด่น นันทิโย ความคิดเห็นของอาตมาในเรื่องนี้ก็จะแตกต่างกันก็เพียงวิธีปฏิบัติ
แต่ทั้งหมดก็มีเป้าหมายเดียวกันคือการหลุดพ้นจากสังสารวัตร

พระอาจารย์บุญช่วย ปัญญวัฒน์ กล่าวว่าในประเทศไทยเราและเพื่อนบ้านอย่างลาว
กัมพูชา เมียนมา ต่างก็นับถือเถรวาทเป็นหลัก อาจจะเป็นเพราะแนวทางการปฏิบัติเหมาะสมกับนิสัย
ใจคอของผู้คนทางภาคพื้นนี้ ส่วนมหายาน และวัชรยาน ก็เหมาะสมกับผู้คนในพื้นที่อื่นๆ

พระอาจารย์บัว ปริบูรณ์ กล่าวว่าอาตมาศึกษา ปฏิบัติภาวนาตามแนวทางเถรวาทมาตั้งแต่
บวชมาก็เคยคุ้นเคยกับแนวทางนี้ แต่พอได้ศึกษาทางมหายานแล้วคิดว่าเป็นแนวทางที่มุ่งเน้นไปใน
เรื่องของทาน ความเมตตาไปในวงกว้าง แต่ทางวัชรยานจะใกล้เคียงกับสายวัดป่าของไทยเรา

ม.ร.ว. นิติวรรณ เกษมศรี ได้กล่าวว่าชาวพุทธไทยเราได้ศึกษาเรื่องเถรวาทจนมีความรู้สึกที่กลมกลืนไปกับแนวทางนี้ แล้วยังมองทางฝ่ายมหายานว่าออกจะหย่อนยานไปในเรื่องพระวินัย แต่ก็เห็นเหตุผลของเขาที่จะต้องสร้างกลุ่มศรัทธาให้เกิดขึ้นให้มากเพื่อต่อสู้กับลัทธิอื่นที่เข้ามาโจมตีแก่งแย่งมวลชน สำหรับวัชรยานนั้นแนวทางการปฏิบัติจะเข้มข้นกว่ามหายานแต่เขาได้ผู้นำที่ดีคือท่านดาไล ลามะ สามารถที่จะเผยแผ่ไปทางตะวันตกซึ่งทำให้พุทธศาสนาเป็นที่รู้จักกันไปทั่วโลก

พอ.พงศ์ธร ปรีดีพันธุ์ กล่าวว่าในหน่วยงานราชการไทยได้ถือพุทธเถรวาทเป็นหลักไม่ว่าจะเป็นงานพิธีต่างก็จะใช้วัตรปฏิบัติแบบมาตรฐานเดียวกัน สำหรับทางฝ่ายมหายานนั้นพวกเราจะมองกันว่าเป็นพวกชาวจีนจะนับถือกันเป็นส่วนใหญ่ และมองว่าวัชรยานจะเป็นพวกทิเบต

นางฐิติมา ตันตินิกนพร กล่าวว่าเพื่อนที่เป็นชาวจีนได้ชักชวนให้ไปทำบุญตามวัด และศาลเจ้าต่างๆ พวกเขาจะเน้นไปในเรื่องของ การให้ทาน การให้เจ้าหลายองค์ มากกว่าการปฏิบัติธรรม เมื่อได้ไปศึกษาวัชรยานก็แปลกใจอยู่ว่าพวกเขาเน้นหนักไปในเรื่องของความกรุณา การสวดมนต์ การปฏิบัติภาวนา

นางสาวเพ็ญแข เพ็ญพา กล่าวว่าตัวเองได้ทำการศึกษาไปในแนวศิลปของทั้งสามนิกายว่ามี ความแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งแนวศิลปของเถรวาทจะเป็นแนวเดียวกันทั่วทั้งประเทศไทย แต่ทางมหายานก็แนวทางของวัดจีนที่จะเน้นเรื่องการไหว้เคารพบูชาพระโพธิสัตว์และเจ้าแม่กวนอิม สำหรับทางวัชรยานจะแตกต่างออกไปจากศิลปจีนคือทิเบต ที่มีพระพุทธรูปเจ้าหลายพระองค์

นายสถาวร ศรีอำนาจ กล่าวว่าจิตรกรรมฝาผนังเถรวาทจะเป็นรูปแบบที่ถือปฏิบัติตามกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา มาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มาจนถึงปัจจุบัน แต่ทางมหายานเราจะคุ้นเคยตามรูปแบบของวัด และศาลเจ้าจีนที่เน้นเรื่องพระพุทธรูป และพระโพธิสัตว์ หลายพระองค์ ส่วนทางวัชรยานก็จะออกไปในแนวทางทิเบต ที่เน้นเรื่องความสำเร็จที่รวดเร็วดังสายฟ้า ซึ่งทั้งหมดต่างก็มีรูปแบบและเอกลักษณ์เฉพาะตัว

นายจะเกา แซ่โล้ว (ชีซวาล บุรินทร์บรรบต) กล่าวว่าพวกเราชาวมุเซอร์ก็ยังไม่คุ้นเคยกันอยู่ แต่ปัจจุบันตั้งแต่พระอาจารย์เด่น นันทิโย ได้เข้ามาสร้างวัดขึ้นพวกชาวเขาจึงได้หันมาทำบุญ ใส่บาตรกับพระภิกษุสงฆ์ทางพุทธศาสนามากขึ้น ผมได้เข้าไปศึกษาในเมืองได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งสามนิกายแล้ว มีความคิดว่าศาสนาทั้งหมดต่างก็สอนให้ทุกคนเป็นคนดี แต่แนวทางการปฏิบัติอาจจะ มีข้อแตกต่างที่แตกต่างกัน แต่ทั้งหมดก็เพื่อให้ทุกคนหลุดพ้นจากวงจรของความทุกข์

๒) ภาพจิตรกรรมฝาผนังรูปแบบพุทธวัชรยานในศาลาจุฬาทือเป็นอย่างไร?

พระอาจารย์เด่น นันทิโย ได้กล่าวว่าจากการที่อาตมาได้ไปศึกษากับพระลามะ เรื่องการปฏิบัติของวัชรยาน ที่ประเทศเนปาลแล้ว มาเทียบเคียงกับทางเถรวาทเราจึงทราบว่ามีความแตกต่าง การปฏิบัติภาวนาที่ใกล้เคียงกันมาก และเมื่อได้ไปเห็นภาพทั้งห้าของเขา ก็ได้ความหมายเดียวกับภาพพระบฏ ของไทยเรา อาตมาจึงได้ปรึกษากับคณะญาติ โยม พร้อมตัดสินใจให้จิตรกรจากเนปาลมาวาดภาพบนฝาผนังในศาลาจุฬาทือ โดยใช้เรื่องไตรภูมิแบบเถรวาทเป็นหลัก คณะศิลปินขอวาดตัวละครที่สำคัญในวัชรยาน เพื่อประกอบเรื่องให้กลมกลืนกันระหว่างพุทธเถรวาท กับ พุทธวัชรยาน

พระอาจารย์บุญช่วย ปัญญวัฒน์ กล่าวว่า สมัยที่อาตมาไปศึกษาที่ประเทศอินเดียก็ได้ไปศึกษาเรื่องภาพทั้งห้า ที่เขว่นประดับไว้ตามวัดวาอาราม และสถานที่ต่างๆ แต่ละภาพก็จะเป็นเรื่อง

ของพุทธประวัติและพระโพธิสัตว์หลายองค์ที่พวกเขานับถือ ดูแล้วแปลกตาดีเพราะเขาวาดด้วยสีสันที่จัดจ้าน คมชัด เมื่อได้คณะจิตรกรชาวเนปาลมาวาดในศาลาจุณโท ก็ทำให้ศาลาดูโดดเด่นขึ้นมามาก ศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญต่างก็สนใจศึกษาศิลปวัชรยานกันมาก

พระอาจารย์บัว ปริบุญโณ กล่าวว่าอาตมาได้เห็นครั้งแรกในภาพพระบถ จิตรกรรมฝาผนังตามโบราณสถาน ไทยเรา และเห็นภาพวาดพระโพธิสัตว์ในวัดจีน เป็นลักษณะของมหายาน เพิ่งจะได้มาเห็นภาพที่จิตรกรชาวเนปาลที่วัดป่าแห่งนี้ เมื่อพิจารณาดูแล้วก็จะเข้าหลักการเดียวกันคือการปฏิบัติที่เป็นหนทางออกจากทุกข์

ม.ร.ว. นิติวัตร เกษมศรี กล่าวว่าพุทธศาสนิกชนไทยเราจะคุ้นเคยกับภาพพระภูมิ มานาน พร้อมภาพจิตรกรรมฝาผนังตามโบสถ์ วิหาร ส่วนใหญ่จะนิยมวาดในเรื่องไตรภูมิ คือสวรรค์ มนุษย์ และนรกภูมิ เมื่อศิลปินชาวเนปาลมาวาดรูปไตรภูมิในรูปแบบพุทธวัชรยานก็แสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นเถรวาทหรือวัชรยาน จะเน้นเรื่องของกรรมและแสวงหาทางออกจากวัฏสงสารเป็นหลัก

พอ.พงศ์ธร ปรีดีพันธุ์ กล่าวว่าชาวพุทธไทยเราจะคุ้นเคยกับภาพไทยๆแต่เมื่อมาเห็นภาพจิตรกรรมฝาผนังวัชรยานจะเห็นเป็นสิ่งที่แปลกตา เมื่อได้พิจารณาอย่างละเอียดแล้วจะเห็นว่าภาพได้สื่อพระธรรมคำสั่งสอนออกมาในเรื่องของทุกข์ การออกจากทุกข์ และเรื่องความเชื่อของหลักกรรม เพื่อสั่งสอนให้มนุษย์ทำความดี ละความชั่ว

นางฐิติมา ตันติกนกพร กล่าวว่าตัวเองคุ้นเคยกับศิลปมหายานตามวัด ศาลเจ้าจีนที่ส่วนใหญ่จะมีปฏิมากรรมรูปปั้นของพวกพระโพธิสัตว์ ภาพพระภูมิ ส่วนจิตรกรรมฝาผนังไม่ค่อยจะเห็นมากนัก เมื่อมาพบจิตรกรรมฝาผนังวัชรยาน ที่มีรูปแบบคล้ายไปทางจีน แต่ก็แปลกลักษณะของทิเบตมากกว่า ที่มีสีสันสดใสชัดเจน มีหลักพุทธธรรมที่เป็นแนวทางเดียวกัน

นางสาวเพ็ญแข เพ็ญพา กล่าวว่าศิลปทั้งสามนิกายมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ของเถรวาทไทยรูปตัวละครจะเป็นลักษณะอ่อนช้อย แต่งตัวเต็มยศ ทางมหายานจะออกแนวของศิลปจีน ที่มีพระโพธิสัตว์ที่เน้นเรื่องความเมตตา ส่วนวัชรยานจะเป็นรูปแบบของทิเบตมีพระโพธิสัตว์หลายพระองค์ แต่ทั้งหมดได้เสนอประวัติของพระพุทธเจ้าและหนทางเพื่อออกจากทุกข์

นายสถาวร ศรีอำนาจ กล่าวว่าจิตรกรรมฝาผนังเถรวาทไทยเราจะเน้นเรื่องเส้นสายที่อ่อนช้อย ละเอียด โดยเฉพาะเครื่องแต่งกาย ใช้สีสันที่ไม่ฉูดฉาด แต่ของมหายานจีน วัชรยาน ทิเบต จะไม่ละเอียดอ่อนช้อย เน้นสีที่ฉูดฉาดชัดเจน อาจจะเป็นเพราะบุคคลิกภาพ อุบาสัย สังคมสภาพแวดล้อม ตามท้องถิ่นที่แตกต่างกัน

นายจะเกา แซ่โล้ว (ชัชวาล บุรินทร์บรรบต) กล่าวว่าชาวเขาเผ่ามูเซอร์ดำ จะไม่มีศิลปที่เป็นถาวรวัตถุ อาจจะเป็นเพราะว่าพวกเขาอาศัยอยู่ตามภูเขาและเคลื่อนย้ายไปเรื่อยๆ บ้านเรือนส่วนใหญ่จะสร้างด้วยไม้ไผ่ เมื่อผมมาศึกษาพุทธศาสนาก็เห็นแต่ศิลปตามวัดในเมือง ตามวัดป่าก็เห็นแต่พระพุทธรูปพระประธาน เมื่อผมมาเห็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดหลวงปู่เจี๊ยะ เป็นภาพที่แปลกตา สีสันสดใส มีตัวละครหลากหลาย โดยซ่อนหลักธรรมที่มีเป้าหมายเดียวกัน

๓) ภาพจิตรกรรมฝาผนังมีส่วนในการเผยแผ่พุทธศาสนาอย่างไร?

พระอาจารย์เด่น นันทิโย กล่าวว่า การเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนมีหลายวิธีส่วนมากจะเริ่มจากการเทศนาสั่งสอน แต่จิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพที่เล่าเรื่องบางตอนของพระพุทธประวัติ เมื่อพิจารณาภาพแต่ละภาพแล้วนำมาวิเคราะห์หาเหตุผล สามารถเห็นข้อคิดที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เข้ามาชมได้เพิ่มความรู้เจริญสติปัญญาและศรัทธามากขึ้นอีกด้วย ส่วนจิตรกรรมฝาผนังในศาสนาสถานหรือตามวัดทั่วไปที่เห็นไม่ได้รับความสนใจอย่างจริงจังจากสาธุชนเนื่องจากเป็นภาพโบราณที่ดูแล้วไม่ค่อยจะเข้าใจในความหมายดังนั้นสาธุชนจึงเห็นจิตรกรรมฝาผนังเป็นเพียงส่วนประกอบตกแต่งให้ศาสนาสถานดูงดงามขึ้น แต่จิตรกรรมฝาผนังในศาลาจุฬาทิ เป็นจิตรกรรมศิลปะแนวพุทธวิชิราณ ทิเบต ที่ผู้เข้ามาในศาลาจุฬาทิสนใจแวะเข้ามาสอบถามพระภิกษุสงฆ์ในศาลาว่าเป็นภาพอะไรเมื่อผู้ที่เข้ามาได้รับทราบความหมายแล้วทำให้เกิดลึกซึ้งในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และของพระโพธิสัตว์ ทำให้เกิดความสุขกาย สบายใจ

พระอาจารย์บุญช่วย ปัญญวัฒน์ กล่าวว่า จิตรกรรมฝาผนังเป็นสื่อสัมผัสที่มองเห็นด้วยตาเนื้อซึ่งเป็นอายตนะภายนอก ที่สัมพันธ์กับอายตนะภายใน ก่อให้เกิดความคิดในทางธรรมต่อการศึกษารเรียนรู้พระพุทธศาสนา เป็นหนทางหนึ่งในการปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์

พระอาจารย์บัว ปริบุญโณ กล่าวว่า การปฏิบัติภาวนาจะเน้นไปในเรื่องของการใช้สมาธิ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ซึ่งจะใช้วิธีการที่เป็นนามธรรม แต่เมื่อได้มาศึกษาจากภาพจิตรกรรมฝาผนังทำให้เห็นเป็นภาพแบบสำเร็จรูป อาตมามีความเห็นว่าเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นประโยชน์มีส่วนช่วยในการปฏิบัติ เพราะจริตนิสัยของแต่ละคนจะแตกต่างกันออกไป

ม.ร.ว. นิติวรรณ เกษมศรี กล่าวว่า จิตรกรรมฝาผนังเป็นการถ่ายทอดพระธรรมคำสั่งสอนที่มีแต่โบราณ นิยมที่จะประดับไว้ในศาสนสถานเพื่อให้ผู้ที่เข้ามาได้ศึกษาพระธรรมจากภาพ เป็นการขยายข้อธรรมจากการฟังธรรมให้ผู้เข้ามาฟังธรรมได้เห็นภาพว่าตัวละครแต่ละตัวมีรูปร่าง หน้าตาเป็นอย่างไรทำให้เกิดความเข้าใจ ซึ้งใจ ในท้องเรื่องของการแสดงธรรมมากยิ่งขึ้น

พอ.พงศ์ธร ปรีดีพันธุ์ กล่าวว่า ตามสถานที่ราชการนิยมที่จะมีภาพพระพุทธรูป หรือภาพจิตรกรรมฝาผนัง เพื่อประดับไว้เป็นข้อเตือนใจให้ข้าราชการได้ระลึกถึงพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้สั่งสอนให้ทุกคนเป็นคนดี ซื่อสัตย์ สุจริตในการประพฤติ ปฏิบัติงาน เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน และ ประเทศชาติ แต่ที่วัดป่าแห่งนี้เป็นศิลปะวิชิราณ ทิเบต ที่แสดงให้เห็นว่าจิตรกรรมฝาผนังนั้นเป็นสื่อที่แสดงให้เห็นพระธรรมคำสั่งสอนที่ง่ายและเข้าใจยิ่งขึ้น

นางฐิติมา ตันติกนกพร กล่าวว่า การมีจิตรกรรมฝาผนังประดับตามศาสนสถานก็เพื่อเป็นการเผยแผ่ประวัติพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ พระสาวก พร้อมสอนพระธรรมคำสั่งสอน ให้ศาสนิกชนได้เข้ามาศึกษาหลักธรรมพร้อมนำไปปฏิบัติให้เกิดความสุข ความเจริญในชีวิต

นางสาวเพ็ญแข เพ็ญพา กล่าวว่า ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนสถานะของสังคมนั้นๆ ภาพจิตรกรรมฝาผนังก็เป็นพุทธศิลป์แบบหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาได้เผยแผ่จากต้นกำเนิดประเทศอินเดียไปยังประเทศต่างๆทั่วโลก

นายสถาวร ศรีอำนวย กล่าวว่า การเผยแผ่พระธรรมของพุทธศาสนาในเรื่องจิตรกรรมฝาผนังเป็นสิ่งที่ศาสนิกชนจะเข้าใจได้ง่าย เพราะเห็นเป็นภาพที่แสดงออกได้อย่างชัดเจน เพียงแต่จะต้องอาศัยศึกษา ติความในรูปว่ามีหลักธรรมอะไรที่ซ่อนอยู่

นายจะเกา แซ่โล้ว (ชัชวาล บุรินทร์บรรบต) กล่าวว่าพวกเราชาวเขาเผ่ามูเซอร์ส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้ไปเรียนหนังสือ การมาเห็นภาพจิตรกรรมฝาผนังและมีผู้บรรยาย ทำให้พวกเราเข้าใจหลักพุทธธรรมได้ง่ายและเพิ่มจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนา

สรุปผลการสัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับ หลักพุทธธรรมบนภาพจิตรกรรมฝาผนังในศาลาจุณโท ของครูบาอาจารย์และศาสนิกชนที่เป็นศิษย์เพื่อนำประสบการณ์นี้ไปใช้เป็นแบบอย่างในการเผยแพร่สู่ศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญในวัดป่าภูกิริยัตตปฏิบัติปาราม

๑. จิตรกรรมฝาผนังในศาลาจุณโทเป็นจิตรกรรมฝาผนังตามท้องเรื่องไตรภูมิที่กล่าวถึง โลกทั้งสาม มีสวรรค์ภูมิ มนุษย์ภูมิ และ นรกภูมิ ที่เสนอรูปแบบเป็นพุทธศิลป์ของนิกายพุทธวัชรยาน ที่นับถือพระโพธิสัตว์หลายพระองค์ โดยจิตรกรชาวเนปาล วาดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ และวาดเสร็จสมบูรณ์ในปีเดียวกัน

๒. จิตรกรรมฝาผนังในศาลาจุณโท มีอิทธิพลต่อการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาและหลักพุทธธรรมซึ่งสามารถน้อมนำไปใช้ได้จริง โดยพระอาจารย์เด่น นันทิโย ได้ให้ความเห็นว่า หลักพุทธธรรมที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบางตอนของพระพุทธประวัติ เมื่อพิจารณาภาพแต่ละภาพแล้วนำมาวิเคราะห์หาเหตุผล สามารถเห็นข้อคิดที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เข้ามาชมได้เพิ่มความรู้ เจริญสติปัญญาและศรัทธามากขึ้นอีกด้วย ส่วนจิตรกรรมฝาผนังในศาสนาสถานหรือตามวัดทั่วไปที่เห็นไม่ได้รับความสนใจอย่างจริงจังจากสาธุชนเนื่องจากเป็นภาพโบราณที่ดูแล้วไม่ค่อยจะเข้าใจในความหมายดังนั้นสาธุชนจึงเห็นจิตรกรรมฝาผนังเป็นเพียงส่วนประกอบตกแต่งให้ศาสนาสถานให้ดูงดงามขึ้น แต่จิตรกรรมฝาผนังในศาลาจุณโท เป็นจิตรกรรมศิลปะแนวพุทธวัชรยาน ที่เบต ที่ผู้เข้ามาในศาลาจุณโทสนใจแวะเข้ามาสอบถามพระภิกษุสงฆ์ในศาลาว่าเป็นภาพอะไรเมื่อผู้ที่เข้ามาได้รับทราบความหมายแล้วทำให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และของพระโพธิสัตว์ ทำให้เกิดข้อคิดเห็นในมุมมองของผู้พุทธศาสนิกชนในส่วนอื่นของโลก ก่อให้เกิดความเข้าใจ นำมาถึงความสุขกาย สบายใจ

๓. แนวทางในการเผยแพร่จิตรกรรมฝาผนังในศาลาจุณโทแห่งนี้ได้จัดแผนงานให้ความรู้และส่งเสริมการชมภาพจิตรกรรมฝาผนังให้เข้าใจ และเรียนรู้หลักพุทธธรรม ปรีชาธรรมที่แฝงอยู่ ดังนั้นจิตรกรรมฝาผนังในศาลาจุณโทจึงมีอิทธิพลต่อการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในเรื่องไตรภูมิ ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ ของวัดป่าภูกิริยัตตปฏิบัติปาราม มีหน้าที่ช่วยสนับสนุนส่งเสริมการเข้าชมของคนทั่วไป นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความรักและหวงแหนสมบัติของวัด อันเป็นวิธีอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังอีกทางหนึ่ง ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ก. คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังในวัดป่าภูกิริยัตตปฏิบัติปาราม เป็นการยกย่องเชิดชูพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้พระพุทธประวัติ หลักพุทธธรรมของพระพุทธเจ้า ของพระโพธิสัตว์ เป็นเครื่องประดับตกแต่งศาลาจุณโท ให้ดูงดงาม เป็นการแสดงถึงฝีมือของจิตรกรชาวเนปาลที่ถ่ายทอดวิถีชีวิต ชุมชน วัฒนธรรมประเพณี ของพระพุทธศาสนามหายาน และ พุทธวัชรยานว่าเป็นเครื่องแสดงถึง ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีผู้เคารพนับถืออยู่ทั่วไป

ข. หลักพุทธธรรมที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังในศาลาจุนโท สามารถสื่อให้เข้าใจถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งสอนหลักกรรม สัจธรรมความเป็นจริงของโลก สอนจริยธรรมให้รู้ผิดชอบชั่วดี ช่วยกล่อมเกล่าจิตใจให้ประพฤติดี และช่วยเจริญศรัทธาให้เพิ่มมากขึ้น

ค. ส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะของจิตรกรรมฝาผนัง พุทธวัชระยาน เพื่อช่วยให้คนทั่วไปหันมาสนใจชมจิตรกรรมฝาผนังให้เข้าใจมากขึ้นจนสามารถตีความหมายเพื่อให้ได้รับหลักพุทธธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง นอกจากนี้ยังเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา และช่วยอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังในศาลาจุนโท ให้เป็นมรดกทางศิลปกรรมของวัดป่าภูริทัตตปฏิปทารามเพื่อชนรุ่นหลังจะได้ชื่นชมต่อไป